

Jaargang 11

Nummer 55

April 2012

De

filosoof

Periodieke uitgave van de Faculteitsvereniging Utrechtse Filosofiestudenten voor het Departement Wijsbegeerte Utrecht · Email: de.filosoof@phil.uu.nl · Website: fuf.phil.uu.nl/de-filosoof

THEMA:
Privacy

Artikel | Rob van Gerwen over privacy in het VUmc
Afgestudeerd | Werken in de filosofische praktijk

Inhoud

5-22

THEMA

Privacy

VINCENT BÖHRE
ANNEMARIE SPROKKEREËF
VINCENT VAN GOOL
ROB VAN GRINSVEN
BART VAN DER SLOOT
BERT VAN DEN BRINK
MARTIJN BLAAUW
ROB VAN GERWEN

24

Gezien, Gelezen, Gehoord

Marcel Sarot over het
boek van Herman
Philipse

Rob van Gerwen over de
dementificatie van ons
wereldbeeld

26

Iris Zwart over
kinderfilosofie

29

Foute vrienden

ELI DE SMET

34

EN VERDER

Voorwoord	3	Bureau Buitenland <i>Inge de Graaf</i>	27
Klaagmuur	4	Afgestudeerd: En nu? <i>Inge Brekelmans</i>	28
Casus I - Vingerafdrukken <i>Abram Hertrouws/Vincent Böhre/Annemarie Sprokkereëf</i>	5	Actueel: Wijs werken <i>Thijs de Beus</i>	30
Casus II - Google <i>Floor Ekelschot/Vincent van Gool/Rob van Grinsven</i>	9	OG-update <i>Clint Verdonschot</i>	31
Casus III - OV-chipkaart <i>Sjimmie Lensen/Bart van der Sloot/Bert van den Brink</i>	14	FUF-update <i>Tom Bouwman</i>	32
Een epistemologische benadering <i>Martijn Blaauw</i>	18	Faculteitsraad <i>Thijs de Beus</i>	32
Privacy en subjectiviteit <i>Rob van Gerwen</i>	20	Column <i>Spartacus</i>	33
Studentenessay <i>Tom Bouwman</i>	23	Agenda	35
		Gedicht <i>Jelle Bauer</i>	36
		Strip <i>Martijn Engels</i>	36

Colofon

De Filosoof is een uitgave van de FUF & het Departement Wijsbegeerte UU

HOOFDREDACTIE:
Sebastiaan Broere

EINDREDACTIE:
Abram Hertrouws (NL)
Sjimmie Lensen (ENG)

REDACTIE:
Sebastiaan Broere
Abram Hertrouws
Sjimmie Lensen
Marleen Hoogveld
Floor Ekelschot
Tjeu Derks

VORMGEVING:
Marleen Hoogveld
Floor Ekelschot

DRUK:
Document Diensten Centrum

OPLAGE:
500

ADRES:
Janskerkhof 13A,
3512 BL Utrecht

EMAIL:
de.filosoof@phil.uu.nl

WEBSITE:
fuf.phil.uu.nl/de-filosoof

KOPIJ:
de.filosoof@phil.uu.nl
Deadline nr. 56: juni 2012

De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen te wijzigen of in te korten.

Voorwoord...

SEBASTIAAN BROERE

Dat (hoog)cultuur voortkomt uit secessie, afscheiding, is een van de wijsheden die Peter Sloterdijk herhaaldelijk mededeelt aan de lezers van zijn Je moet je leven veranderen. Cultuur ontstaat dan, wanneer “de puristen, de logici, de grammatici” zich door middel van een “secessionistische operatie” distantiëren van een “systeem van conventies,” de “trage alledaagsheid” van “de ornamentisten, de zwelgers en de zwetsers.” De redactie van dit blad trok haar conclusies: zij moest zich tegen zichzelf keren om bij wege van een straffe “antropotechnische disciplinerings” al oefenend te komen tot de top van “mount impossible.” In normale mensentaal betekent dit gemeier: we hebben in deze editie iets nieuws geprobeerd! Waar wij voorheen auteurs uitnodigden een artikel te schrijven, schotelden wij hen nu een door ons opgestelde casus voor aangaande het thema van deze editie, privacy. We vroegen hen te reflecteren over vier gevallen: de landelijke opslag van biometrische gegevens, de informatieverblindende zoekmachine Google, de onlangs in dit land geïntroduceerde OV-chipkaart, en de relatie tussen mens en machine. Dat de Berg der Onmogelijkheid zich echter moeilijk laat bedwingen hebben wij geweten. Twintig aangeschreven academici verder waren slechts drie van de vier geformuleerde casussen van replek voorzien. Maar, zoals geschreven staat op een bordje dat hangt in mijn vaders oorlogsmuseum: despereer niet! We wilden een blad over een hot topic maken, en met dank aan het doorzettingsvermogen van deze redactie is dat blad er gekomen!

Een hot topic? Zeker, dagelijks komen in het nieuws privacygerelateerde onderwerpen voorbij en diverse researchgroepen rondom deze thematiek zijn opgezet. Maar is er iets nieuws aan de horizon, dat vroeg ik mij af. Mijn glimlach verbreedde toen ik onverwacht stuitte op een passage in Linda Simons Dark light, een cultuurhistorisch werk over elektriciteit. In de jaren 1830 sleutelde Samuel Morse aan de telegraaf, een elektromagnetische innovatie waarmee nieuws razendsnel bericht kon worden. Mesmerisme was in deze periode populair in Amerika, het land waar Morse zijn uitvinding aan de man probeerde te brengen. De leer van het mesmerisme stelde dat het lichaam zijn vitaliteit (deels) dankte aan dierlijk-magnetische energie. Maar: als de telegraaf werkt op een elektromagnetisch principe, en lichaam en geest magnetisch van aard zijn, is de telegrafische communicatie dan wel zo veilig? Konden de ‘magnetische gedachten’ die raasden door de telegraaflijnen niet worden afgeluisterd? ‘s Mans privacy werd bedreigd en dat was een serieuze zaak. Zo serieus dat een congreslid bij een fondsaanvraag van Morse betoogde dat indien Morse geld zou ontvangen, er eveneens geld geïnvesteerd moest worden in mesmerisme-onderzoek “to determine how far the magnetism of mesmerism was analogous to that to be employed in telegraphs.” O Privacy, hoe lang houdt U de menselijke gemoederen al bezig?

Klaagmuur

Verkeer je in een wijsgerige aporie of wil je andere frustraties of overpeinzingen met ons delen? Stop een briefje in de voeg van onze digitale klagmuur: de.filosoof@phil.uu.nl. Ook reacties op artikelen zijn welkom.

Blijkbaar is alles koek en ei.

De redactie

Vind jij klagen niet constructief en kun jij je ideeën beter kwijt in een essay('tje) of paper, dan ben je meer dan welkom om deze gedachten met ons te delen. De volgende editie zal in het teken staan van Privacy.

Vingerafdrukken op het paspoort

Wat te denken van de landelijke opslag van biometrische gegevens? En hoe staat dit in verband met onze privacy? Een casus door Abram Hertroys, met reacties van Vincent Böhre en Annemarie Sprokkereef.

Als je na 21 september 2009 een nieuw paspoort hebt opgehaald, heb je vingerscans laten maken. In eerste instantie zijn deze door de gemeenten opgeslagen met de bedoeling ze te verzamelen in een centrale databank. In april 2011 werd bekend dat de Nederlandse databank voorlopig van de baan is. Dit gebeurde niet uit directe privacyoverwegingen; de foutmarge bleek van dien aard dat de scans praktisch onbruikbaar zijn.

In 2004 verschijnt de Europese Paspoortverordening die alle lidstaten verplicht vanaf juni 2009 twee digitale vingerafdrukken op een chip op het reisdocument op te slaan. Dit is bedoeld om identiteitsfraude te bestrijden. Het Nederlandse wetsvoorstel dat uit deze verordening voortvloeit gaat verder dan de eisen uit Brussel: de vingerscans moeten niet alleen op het paspoort worden opgeslagen, maar ook in een landelijke databank, beperkt toegankelijk voor opsporingsdoelstellingen en gegevensuitwisseling met 'bevriende mogendheden'. De nieuwe paspoortwet wordt zonder stemming in de Eerste Kamer aangenomen.

Toentertijd leidde deze 'herinrichting van de reisdocumentenadministratie' tot enig tumult. Reeds in 2007 stelt het College Bescherming Persoonsgegevens dat terroristen doorgaans legale reisdocumenten gebruiken en dat centrale opslag bovendien gevaarlijk is, want erg aantrekkelijk voor hackers. De dag voorafgaand aan het debat in de Eerste Kamer verschijnt een open brief waarin experts zich afvragen "of de voordelen van een biometrische zoekfunctie wel opwegen tegen de risico's van opslag van deze gevoelige gegevens buiten het paspoort zelf," en de aantasting van de privacy benadrukken: "Het voorheen gekoesterde rechtsprincipe dat er eerst sprake moet zijn van een redelijk vermoeden van schuld voordat iemands privacy geschonden mag worden, komt daarmee ernstig onder druk te staan." De centrale opslag is uitgesteld, maar het blijft interessant eens te kijken naar de argumenten die ten gunste ervan werden aangevoerd.

In juridisch studentenblad *In Casu* (2009: 1) stelt Tweede Kamer-lid Raymond Knops (CDA) dat een veilige samenleving belangrijker is dan de aantasting van de privacy: "[D]e vraag zou niet moeten zijn of alle burgers de controle over hun gegevens en identiteit behouden, maar of de registratie en opslag onder veilige condities plaatsvindt met als doel een nog veiliger samenleving. Van een onevenredige inbreuk op de privacy is wat ons betreft dan ook geen sprake. Wie niets misdaan heeft, hoeft niets te vrezen." Ank Bijleveld, toenmalig staatssecretaris Binnenlandse Zaken (CDA), in studentenblad *Checks & Balances* (2010: 1): "Het opslaan van vingerafdrukken in een administratie is, net als de opslag van de foto en de handtekening, een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer van de burger, die echter zowel in het licht van de Nederlandse grondwet als van internationale verdragen zoals het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens, gerechtvaardigd is."

De partijen zijn het er over eens dat de centrale opslag — en dit geldt evengoed voor de Europese verordening — verplichte opslag van de vingerscans op de chip — een inbreuk is op de privacy. Maar hoe kunnen we uitmaken of een dergelijke inbreuk *buitenproportioneel* is? Waarin verschilt de vingerafdruk van de pasfoto? Is het belang van de privacy eenvoudigweg een optelsom van praktische bezwaren of heeft het een intrinsieke waarde? Zo ja, hoe is dit af te wegen tegen het belang van veiligheid, ook al zo'n lastig meetbaar concept?

Vincent Böhre

Reactie I - Het biometrisch paspoort als onbedoeld privacygeschenk

Vincent Böhre studeerde internationaal & Europees recht en Nederlands recht aan de Universiteit van Amsterdam. Hij werkte voor Loyens & Loeff en Amnesty International en is actief bij het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten. In opdracht van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) deed hij vanaf eind 2009 onderzoek omtrent het biometrische paspoort. Sinds eind 2010 is hij voorzitter van het Platform Bescherming Burgerrechten en director operations bij Stichting Privacy First.

Eind 2001 stelde het CDA voor om de vingerafdrukken van alle Nederlanders via het paspoort op te slaan voor opsporingsdoeleinden. Door andere partijen werd dit voorstel echter meteen naar de prullenbak verwezen omdat het zou leiden tot een *Big Brother* maatschappij. Toch werd een nog verdergaand voorstel zeven jaar later vrij geruisloos tot wet verheven. Naast opsporing en vervolging zouden ieders vingerafdrukken en gezichtsscan (biometrische persoonsgegevens) onder de nieuwe Paspoortwet tevens gebruikt kunnen worden voor terrorismebestrijding, binnen- en buitenlandse staatsveiligheid, rampenbestrijding en de uitvoering van wettelijke identificatieplichten. Dit zonder dat deze wettelijke doeleinden parlementair waren besproken.¹ Door de Eerste Kamer werd de nieuwe Paspoortwet zelfs zonder stemming aangenomen. Media stonden erbij en keken ernaar. Hoe had dit zo ver kunnen komen?

‘Bystander syndrome’

In zeker zin was (en is) de nieuwe Paspoortwet embleematisch voor het Nederlandse tijdsgewricht na ‘9/11’. Een tijdsgewricht waarin (veronderstelde) anti-terrorisemaatregelen moeiteloos door ons parlement konden worden geloodst. Dergelijke maatregelen zouden immers onze veiligheid bevorderen, zo werd ons voortdurend verteld. Mensen hebben van nature de neiging om autoriteiten te volgen en zich naar de status quo te schikken. In mensenrechtelijke zin zou men het tijdsgewricht na ‘9/11’ kunnen beschouwen als een gigantisch experiment van Milgram: zonder al te veel weerstand zijn diverse mensenrechten jarenlang op de maatschappelijke pijnbank gelegd. Zo ook bij de totstandkoming van de nieuwe Paspoortwet. Ieder Eerste Kamerlid had tenminste om een parlementaire stemming kunnen verzoeken. Journalisten en wetenschappers hadden tijdig aan de bel kunnen trekken. Maar men stond erbij en keek ernaar. Deze wet zou Nederland immers ‘veiliger’ maken. Maar waarop was die aanname gebaseerd? Zou Nederland door de massale opslag van vingerafdrukken in reisdocumenten en bijbehorende databanken niet juist *onveiliger* worden? Deze vraag was nooit publiekelijk gesteld, laat staan bediscussieerd en beantwoord.

Disproportioneel

Hét Nederlandse overheidsargument voor de invoering van vingerafdrukken in paspoorten en identiteitskaarten luidt reeds sinds eind jaren 90 als volgt: dit zou *lookalike* fraude met reisdocumenten belemmeren. Bij *lookalike* fraude misbruikt iemand andermans reisdocument waarmee hij/zij uiterlijke gelijkens vertoont. Over de omvang van dit type fraude zijn in de parlementaire geschiedenis nauwelijks vragen gesteld. Uit een recent Wob-verzoek (Wet openbaarheid van bestuur, red.) van Privacy First bleek dat het slechts om tientallen gevallen per jaar gaat (met Nederlandse reisdocumenten op Nederlands grondgebied).² In het licht hiervan is de invoering van vingerafdrukken in reisdocumenten van 17 miljoen Nederlanders volstrekt disproportioneel. Dit nog afgezien van de tientallen, zo niet honderden miljoenen euro’s die de overheid erin geïnvesteerd heeft.

Risico’s

Met de invoering van een ‘biometrische identiteitsinfrastructuur’ ontstaat een nieuwe vorm van fraude die buitengewoon moeilijk te detecteren en te bestrijden is: biometrische identiteitsfraude, bijvoorbeeld door *hacking*. Niet alleen bij argeloze burgers en bedrijven, maar ook in de publieke sfeer (spionage). Daarnaast is inmiddels gebleken dat in 21-25% van de gevallen de biometrische gegevens in de chip van Nederlandse reisdocumenten niet correct kunnen worden uitgelezen (geverifieerd). Bij controle lopen burgers dus een groot risico om ten onrechte van fraude verdacht te worden. Voor terrorismebestrijding is het biometrische paspoort al evenmin geschikt: terroristen gebruiken over het algemeen hun eigen, authentieke reisdocumenten. Over het gebruik van biometrie in de sfeer van veiligheids- en inlichtingendiensten is helaas weinig bekend, al laten mogelijke doelen zich makkelijk raden: identificatie van zwijgende verdachten en ‘interessante’ personen in de openbare ruimte, herkenning van emoties, leugendetectie en de herkenning of inzet van dubbelgangers. Hetzelfde geldt in het domein van opsporing en vervolging, ook in combinatie met openbaar cameratoezicht en automatische gezichts-herkenning. Bovendien maakt het RFID (*Radio Frequency Identification*)-aspect van de chip in het document uitlezen op afstand mogelijk; burgers kunnen hierdoor ongemerkt

worden geïdentificeerd en gevolgd. Bij wettelijke identificatieplichten denke men verder aan de eventuele invoering van vingerscans bij banken, sociale diensten, het internet etc. (Sinds eind vorig jaar loopt reeds een Nederlandse *pilot* met mobiele vingerscanners voor de politie.) En tenslotte is er nog het domein van de rampenbestrijding: biometrie als logistiek middel of ter identificatie van slachtoffers bij grootschalige calamiteiten. Al met al gaan deze mogelijkheden voor het gebruik van biometrie minstens tien, zo niet honderd stappen verder dan louter de bestrijding van *lookalike* fraude met reisdocumenten. Hierbij dient men zich te realiseren dat al deze mogelijkheden vroeg of laat zullen worden gebruikt. In jargon heet dit *function creep*; historisch gezien is dit onvermijdelijk. Wetenschappelijk onderzoek naar toekomstige toepassingen van biometrie vindt continu plaats. Daarnaast is de democratische rechtsstaat helaas geen universeel of statisch fenomeen, zelfs niet in onze eigen contreien. Het is dan ook zeer twijfelachtig of onze wereld door grootschalige inzet van biometrie ‘veiliger’ zal worden.

Positieve kentering

Het is precies deze zorg die in de zomer van 2009 een kleine

Nederlandse revolutie veroorzaakte: de totstandkoming van de nieuwe Paspoortwet leidde destijds tot een storm van kritiek en tot het ontstaan van de huidige Nederlandse privacybeweging. Nieuwe privacy-organisaties als Privacy First schoten als paddenstoelen uit de grond, maatschappelijke coalities werden gesmeed en rechtszaken tegen de nieuwe Paspoortwet opgetuigd.³ Dit maatschappelijke *boomerang*-effect duurt tot de dag van vandaag voort. Het recht op privacy staat sindsdien steeds hoger op de maatschappelijke en politieke agenda. In die zin is het biometrische paspoort vooralsnog een onbedoeld geschenk uit de hemel gebleken.

Noten

1. Zie Vincent Böhre, *Happy Landings? Het biometrische paspoort als zwarte doos*, WRR oktober 2010, <http://www.wrr.nl/publicaties/publicatie/article/happy-landings-het-biometrische-paspoort-als-zwarte-dooos-46/>
2. Zie Privacy First, *Onthullende cijfers over ‘look-alike’ fraude met Nederlandse reisdocumenten* (20 maart 2012), <http://www.privacyfirst.nl/acties/wob-procedures/item/524-onthullende-cijfers-over-look-alike-fraude-met-nederlandse-reisdocumenten.html>
3. Zie Böhre *supra* noot 1, p. 111 e.v.

Annemarie Sprokkereef

Reactie II - Privacy, veiligheid, de Nederlandse Paspoortwet en de rol van het recht

Annemarie Sprokkereef is buitenpromovendus bij The Tilburg Institute for Law, Technology, and Society (TILT) aan de universiteit van Tilburg. Zij is oud-inspecteur bij de recherche en medeondertekenaar van een kritische brief (aangehaald in de casusbeschrijving) naar de Eerste Kamer, verstuurd aan de vooravond van het invoeren van de nieuwe Paspoortwet.

Het Rapport Becker

Op 24 april 2011 werd de invoering van vingerafdrukken in een (de)centraal register stopgezet. Dit gebeurde vanwege vertragingen, praktijkproblemen, technische complicaties en voortschrijdend inzicht in het aantal foutmeldingen bij het werken met biometrische paspoortgegevens. Minister Donner kondigde aan te gaan kijken naar verbetering en standaardisering van de manier waarop vingerafdrukken in de praktijk worden opgenomen. De politieke vraag werd waarom in het besluitvormingsproces ten aanzien van de aanpassing van de Nederlandse paspoortwet zo weinig aandacht was besteed aan de complexiteit van het proces van het opnemen van vingerafdrukken. Professor Becker werd daarom in augustus 2011 verzocht een onderzoek in te stellen naar de besluitvorming omtrent de invoering van biometrische gegevens op het Nederlandse paspoort. Hij bracht in februari 2012 verslag uit.¹

Heel kort door de bocht stelt Becker alle betrokken bewindspersonen, ambtenaren en politici gewetensvol in de besluitvorming gestaan en gehandeld hebben. Kritische

vragen en kanttekeningen waren wel aan de orde, maar bleken in de praktijk niet overtuigend genoeg om tot koerswijziging aanleiding te geven. Dit geldt ook voor de adviezen van het College Bescherming Persoonsgegevens die zich onder andere op grond van privacyprincipes negatief uitliet over de aanpassing van de wet. In zijn rapport (paragraaf 5.4) oppert Becker dat door de tijdsgeest na de aanslagen in New York in 2001 privacyargumenten nadrukkelijk naar de achtergrond verdwenen. Becker spreekt verder over “druk van buitenaf” en een “sterk urgentiegevoel” en vervolgens over de “kentering van de tijdsgeest” en “het oplaaieren van de privacy discussie”. Dit laatste, de verkiezing van een aantal nieuwe Kamerleden met verstand van zaken, het WRR rapport *iOverheid*² en de praktijkproblemen bij de invoering leidden volgens Becker tot een hernieuwing van het debat en het bovengenoemde besluit door minister Donner.

Wet Bescherming Persoonsgegevens

De belangrijkste regels voor het vastleggen en gebruiken van persoonsgegevens zijn in Nederland vastgelegd in de

Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp). De Wbp heeft betrekking op alle gebruik van persoonsgegevens: van het verzamelen ervan tot en met het vernietigen. Het bovensectorale karakter van de Wbp komt tot uitdrukking in algemene normen over de verwerking van persoonsgegevens die voor alle rechtsgebieden gelden, waardoor zij zowel doorwerken in het bestuursrecht en het privaatrecht als in het strafrecht.³

“In feite zijn politici het aan zichzelf verplicht om continue over technologie met anderen in discussie te zijn. Een deel van het vertrouwensmandaat is precies dat zij alleen het land besturen en tot het voortdurend consulteren van experts en burgers verplicht zijn.”

Voor het voeren van een privacybeleid binnen de wettelijke kaders blijft burgerdraagvlak een vereiste. Afgaande op recent Nederlands en Europees onderzoek mag als uitgangspunt worden aangenomen dat burgers de zorg voor persoonsgegevensgebruik begrijpen,⁴ doch dat ze in de eerste plaats op de overheid rekenen voor een behoorlijk gegevensbeheer, zodat ze niet zelf voortdurend alert hoeven te zijn op mogelijk misbruik van hun gegevens. Een meerderheid van de burgers stelt grenzen aan de mate waarin andere belangen mogen prevaleren boven de bescherming van persoonsgegevens. De aankondiging van het opnemen van vingerafdrukgegevens in paspoort en centraal register als maatregel tegen identiteitsfraude leverde ook nauwelijks publiek protest op. Wel begonnen een aantal burgers en een stichting rechtszaken op verschillende gronden om de verplichting om hun vingerafdruk af te staan om een paspoort te kunnen bemachtigen aan te vechten. Zij stonden daarmee veelal aan het begin van een potentieel zeer lange juridische tocht die alleen na een groot aantal jaren mogelijk voor het Europese Hof van de Rechten van mens zou kunnen eindigen.⁵

Draagvlak voor privacybepalende maatregelen

Draagvlak voor wetgeving die bescherming van persoonsgegevens tot doel heeft is in Nederland in zeer ruime mate aanwezig: 85-92% van de burgers hecht veel tot zeer veel belang aan het bestaan van wetgeving hierover.

In feite zijn politici het aan zichzelf verplicht om continue over technologie met anderen in discussie te zijn. Een deel van het vertrouwensmandaat is precies dat zij alleen het land besturen en tot het voortdurend consulteren van experts en burgers verplicht zijn. Met veel overtuigings-

kracht roept de filosoof Charles Taylor daarom op om op zoek te blijven gaan naar de waarden die we in een samenleving willen verdedigen.⁶ Alleen door telken male dat waardeonderzoek te durven aangaan kan met zorg worden geantwoord op de vraag wanneer andere belangen mogen prevaleren boven de bescherming van persoonsgegevens. Een regelmatige bevraging van de relevante technologieën is de meeste logische weg. Een Nederlands Grondwettelijk Hof naar Duits model zou daar uitstekend toe uitgerust zijn, maar misschien leiden tot een te groot vertrouwen in de rechtspraak. Een samenleving hoeft niet altijd gebaat te zijn bij ingewikkelde technisch juridische uitspraken door een rechterlijk college, waarbij het organiseren van een beweging en een publiek debat overbodig wordt. Met betrokken burgers en experts het gesprek over technologie aangaan als een steeds weerkerend onderdeel van het besluitvormingsproces kan een alternatief zijn voor een constitutioneel hof dat zich voortdurend over de afwegingen tussen veiligheid en privacy buigt.⁷

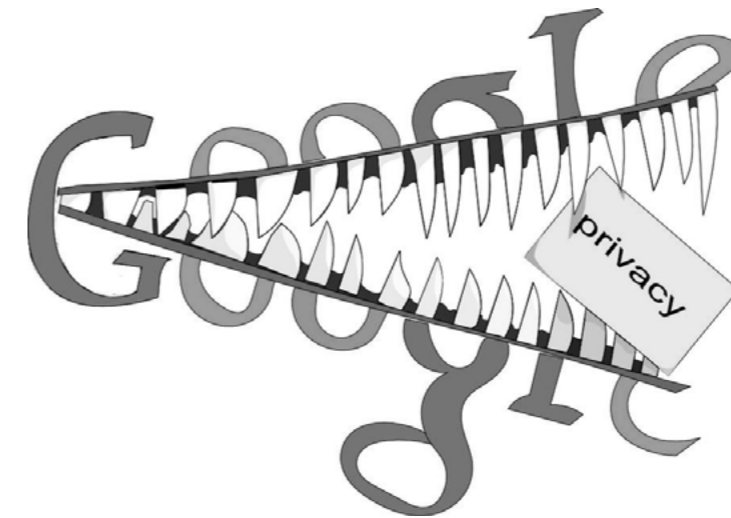
Conclusie

Een optimist zou kunnen argumenteren dat het bovengestane zoeken naar waarden heeft plaatsgevonden rond de Nederlandse paspoortwet. Door publieke betrokkenheid bij de discussie over de opslag van biometrie (ook in het kader van de bredere introductie van *iOverheid*), heeft ten aanzien van de afweging tussen veiligheid en privacy een herziening plaatsgevonden. In feite kan je stellen dat het recht in dit proces geen enkele rol van betekenis gespeeld. Het Nederlandse politieke systeem echter heeft, binnen twee jaar nadat de wet door de Eerste Kamer was aangenomen, een zelfreinigend vermogen laten zien dat hoop biedt voor de toekomstige bevraging van nieuwe technologieën in het publieke en politieke debat.

Noten

1. R. Becker, *Rapportage over het verloop van de invoering van digitale biometrische kenmerken en de informatieverstrekking aan de Tweede Kamer hierover in de periode 1998-2009*, Februari 2012.
2. Broeders, Prins en Kuipers (2011), *iOverheid*, WRR rapport, Amsterdam University Press.
3. G. Overkleeft-Verburg, “Wet bescherming persoonsgegevens. Continuïteit en verandering,” *Nederlands juristenblad*, afl. 2001/29.
4. Cf. “Groot draagvlak onder burgers voor bescherming persoonsgegevens,” Persbericht, 11 april 2005 via http://www.cbweb.nl/documenten/pb_20050411_burgers_privacy.shtml 2004 TNS NIPO Consult in opdracht van het CBP.
5. Zie onder andere: <http://www.privacyfirst.nl/acties/proces-tegen-de-paspoortwet.html>
6. Ch. Taylor, *De malaise van de moderniteit*, Kampen - Kapellen, Kok Agora - Pelckmans, 1994, 130p (een vertaling van *The Malaise of Modernity*, Toronto, House of Anansi, 1991, 160p).
7. Vrij naar Paul de Hert, 2009, *In het licht van de technologie. Pleidooi voor continuïteit en verandering bij gegevensbescherming*, College Bescherming Persoonsgegevens (Den Haag).

Optimalisering van zoekresultaten door Google

Wat te denken van de informatie-verslindende zoekmachine Google? En hoe staat dit in verband met onze privacy? Een casus door Floor Ekelschot, met reacties van Vincent van Gool en Rob van Grinsven.

Larry Page en Sergey Brin, destijds twee briljante studenten, brachten in 1998 de succesvolle zoekmachine Google op de markt. Maar de macht die deze inmiddels wereldwijd meest populaire zoekmachine bezit moeten we wellicht enigszins wantrouwen. Het is al geruime tijd bekend dat bedrijven en overheden steeds vaker veel geld betalen om de zoekmachine te manipuleren, ze proberen via deze weg hoger in de zoekresultaten te eindigen. De gedachte dat zoekmachines objectief moeten zijn in het presenteren van zoekresultaten doet dan ook vermoeden dat er sprake is van machtsmisbruik op internet. Critici verwijten Google dat de belangrijkste zoekresultaten meestal direct in verband staan met de zakelijke belangen van Google zelf. Met de personalisering van de zoekresultaten lijkt de objectiviteit zelfs nog sterker op de achtergrond te raken. Door de *cookie* met informatie over het surfgedrag dat Google achterlaat, is de aanpassing van resultaten mogelijk. Dit is niet langer alleen het geval bij ingelogde gebruikers. Voorheen maakte Google alleen bij hen, aan de hand van de locaties die via de accountgegevens bekend zijn en evenzo hun surfgedrag, aanpassingen aan de volgordebepaling van de zoekresultaten. Inmiddels is een ieder onderhevig aan de surfgedragafhankelijke resultaatverstrekking van Google. Met de lancering van gepersonaliseerde zoekresultaten zou het rooskleurige tijdperk aan moeten breken waarin de opgebouwde zoekgeschiedenis gebruikt wordt om betere en persoonlijker resultaten te verwerven. In het begin zal er weinig verschil merkbaar zijn, maar geleidelijk vervaagt de objectiviteit in de zoekmachine. Of zoals ze dat bij Google noemen: er treedt een graduele verbetering op in de resultaten! Stel: je googled vaak naar ‘recepten’ en klikt daarbij meestal op resultaten van www.ah.nl/recepten, dan zal Google voortaan www.ah.nl/recepten hoger ranken in de daarop volgende zoekresultaten. Hoewel dit een tamelijk onschuldig voorbeeld lijkt, gaat zelfs deze volgordebepaling ten koste van andere pagina's. De vraag is nu wat de consequenties van dit mechanisme zijn. En als Google-zoekers aangepaste resultaten voorgeschoteld krijgen, wat betekenen dit soort resultaten dan eigenlijk nog?

Noten

1. “Search gets personal” 6/28/2005 “With the launch of Personalized Search, you can use that search history you’ve been building to get better results. You probably won’t notice much difference at first, but as your search history grows, your personalized results will gradually improve.” <http://googleblog.blogspot.com/2005/06/search-gets-personal.html>

Rob van Grinsven

Reactie I - Het privacyvraagstuk in het tijdperk van een Google imperium

Rob van Grinsven behaalde zijn bachelor Wijsbegeerte en Theater-, Film- en Televisiewetenschap aan de Universiteit Utrecht. Hij heeft zich gespecialiseerd in filosofie van de kunst & nieuwe media en digitale cultuur.

De ‘nieuwe media’ – de digitale, multimediale, genetwerkte computertechnologie en de manier waarop deze de ‘oude media’ opgenomen en omgevormd heeft – is het domein van uiteenlopende discussies. Privacyvraagstukken lijken echter te behoren tot de minst urgent bevonden problemen van deze tijd. Als we ergens op in willen leveren, ten gunste van bijvoorbeeld gebruiksgemak of onze ‘veiligheid,’ dan is het wel onze privacy.¹ Eric Schmidt, CEO van Google, verwoordde in een interview met CNBC op treffende wijze de opvatting die vandaag de dag in het algemeen lijkt te domineren: “If you have something that you don’t want anyone to know, maybe you shouldn’t be doing it in the first place.”² Hieraan ligt de assumptie ten grondslag dat mensen die niet willen dat alles over hen publiekelijk toegankelijk is noodzakelijkerwijs iets kwaads in de zin hebben. Mijns inziens kunnen we deze discussie het best voeren door te beginnen met een nauwkeurige analyse van de technologische eigenschappen van de media waarover we praten. Een bedrijf als Google wordt vanuit techno-dystopisch perspectief vaak gezien als een belangrijke spil in de naderende *Digital Brave New World*. Ik wil geenszins beweren dat het Orweliaanse idee van ‘Google is Watching Us’ onterecht is, maar voordat we dergelijke conclusies willen trekken moeten we goed onderzoeken wat precies de technologische eigenschappen zijn van de media waarover we praten en wat we zelf kunnen doen om onze privacy te waarborgen. Het is mijn intentie om in dit artikel kort de technologische eigenschappen van de Google-diensten te bespreken en genuanceerd conclusies te trekken over wat dit mogelijk betekent voor onze privacy.

Google vormt voor wereldwijd meer dan een miljard mensen per maand het beginpunt van het

internet;³ dat is circa de helft van alle internetgebruikers ter wereld.⁴ Dat Google als *gatekeeper* bepaalt wat de reikwijdte is van de zoekresultaten is ons bewust gemaakt door de censuur van de Chinese variant van de zoekmachine. Het zogenaamde *Golden Shield Project* – schertsend *The Great Firewall of China* genoemd – zorgt er onder andere voor dat zoekresultaten die betrekking hebben op onderwerpen als de Dalai Lama, het Tiananmen-plein protest uit 1989 en de in China verbannen Falun Gong beweging gecensureerd worden met de mededeling: “Search results may not comply with the relevant laws, regulations and policy, and can not be displayed.”⁵ (Dergelijke censuur beperkt zich niet tot de Chinese grenzen; vanaf januari 2011 censureert Google ook op termen die te maken hebben met piraterij.)

Het Google imperium – dat door haar grootte zo langzamerhand behoorlijk ondoorzichtig begint te worden – beslaat buiten de zoekmachine waar het allemaal mee begon een veelheid aan andere diensten.⁶ Sinds 1 maart 2012 heeft Google een nieuw privacybeleid op basis van een belangrijke verandering die het voor Google mogelijk maakt om de data uit *al deze diensten* te combineren om zo een uitgebreider en completer profiel van gebruikers te kunnen maken. Dit is met name bedoeld om doelgerichter te kunnen adverteren. Google verzamelt al deze gegevens op twee manieren. Allereerst hebben ze de gegevens die je zelf invoert in een van hun diensten; dit is de categorie gegevens die je nog redelijk onder controle hebt (hoewel het vaak een keus is van registreren of niet kunnen gebruiken). De tweede categorie gegevens ontvangt Google op basis van het gebruik dat je van hun diensten maakt; hier hebben de meeste mensen totaal geen zicht op. Het betreft onder andere apparaatgegevens (hardware,

besturingssysteem), logbestandgegevens (*hoe* wij Google diensten gebruiken: zoekopdrachten, IP-adressen, browsertype, browsertaal, datum en tijd van verzoek, verwijzende url) en locatiegegevens (GPS-signalen, Wifi-toegangspunten). Standaard wordt bij iedere zoekopdracht het url-adres, de datum, tijd, zoekwoorden en het IP opgeslagen.

Google is – hoewel je er zelf actief naar opzoek moet gaan – behoorlijk open (doch weinig concreet) in welke informatie ze verzamelen en waarvoor ze het gebruiken. Google beweert zelfs expliciet geen cookies of anonieme id’s te gebruiken voor ‘gevoelige categorieën’ als ras, religie, seksuele geaardheid of gezondheid.⁷ Dat wil natuurlijk niet zeggen dat ze deze gegevens niet registreren. Ze verzamelen alle mogelijke data maar claimen deze gevoelige informatie (nog?) niet in te zetten voor advertentiedoelinden.

“Het werkelijk probleem is de ondoorzichtigheid van de hoeveelheid gegevens die Google over al haar diensten verzameld om een eenduidig gebruikersprofiel samen te kunnen stellen.”

De privacyalarmbellen begonnen in december 2009 te rinkelen toen Google bekendmaakte dat ze voortaan *alle* zoekresultaten zou gaan personaliseren. Naast de persoonlijke data selecteert het strikt geheimgehouden algoritme op basis van meer dan 200 verschillende *signals* zoals de hoeveelheid links die een website van andere sites ontvangt (het beroemde PageRank), trefwoorden, titels, url adres, hoe populair een onderwerp is en zelfs de snelheid waarmee een site laadt. De personalisering bestaat hierin dat de resultaten van een zoekopdracht nu ook afhankelijk worden van jouw zoekgeschiedenis, interesses, de interesses van vrienden uit je netwerk etc. Dit is *an sich* niet het privacygevoelige probleem. Dat Google persoonlijke gegevens inzet voor zoekresultaten roept eerder vragen op over de verloren ‘uniformiteit’ van de resultaten, die nu voor niemand meer hetzelfde zijn. Het is veeleer zo dat deze aanpassing ons bewust maakt van de hoeveelheid aan persoonlijke data die Google *altijd al* verzamelde. Die bewustwording is vergelijkbaar met de manier waarop het *Golden Shield Project* ons bewust heeft gemaakt van Googles censuurmacht. Het werkelijk probleem is de ondoorzichtigheid van de hoeveelheid gegevens die Google over al haar diensten verzameld om een eenduidig gebruikersprofiel samen te kunnen stellen.

Google zou duidelijker moeten maken wat er concreet opgeslagen wordt, hoe lang ze deze data vasthouden en waarvoor zij specifiek wordt gebruikt. Zij zouden bovendien een *opt-out* functie standaard en eenvoudig moeten maken (niet ergens weggemoffeld op een of ander tabblad bij instellingen). Hoewel wetgeving dergelijke eisen kan afdwingen kunnen we onszelf al beschermen door voorzichtiger om te gaan met ons gebruik van diensten op het internet: zoek niet naar je persoonlijke gegevens op zoekmachines, blokkeer cookies en gebruik webproxies of programma’s als *Tor* of de Firefox Add-on *NoScript*.

Als we het recht op privacy beschouwen als de mogelijkheid om te bepalen in hoeverre, op welke manier en wanneer informatie over jou doorgecommuniceerd mag worden aan een ander⁸, dan moeten we ons met name focussen op de gegevens die Google registreert op basis van het gebruik dat je van hun diensten maakt. Hoewel Google enige openheid van zaken geeft hebben we nog onvoldoende controle omdat we niet, of slechts heel abstract, weten hoe en wat er opgeslagen en gecombineerd wordt. Totdat er beter wetgeving wordt gevormd zullen we onszelf moeten onderrichten in meer bewustwording van ons surfgedrag.

Noten

- Ik gebruik de volgende definitie van Yael Onn et al.: “The right to privacy is our right to keep a domain around us, which includes all those things that are part of us, such as our body, home, thoughts, feelings, secrets and identity. The right to privacy gives us the ability to choose which parts in this domain can be accessed by others, and to control the extent, manner and timing of the use of those parts we choose to disclose.” Yael Onn et al., *Privacy in the Digital Environment*. Haifa: Haifa Center of Law & Technology, 2005, p. 12.
- Ryan Tate, “Google CEO: Secrets Are for Filthy People” [4-12-2009] *Gawker* <http://gawker.com/5419271/google-ceo-secrets-are-for-filthy-people>. Geraadpleegd op 10-4-2012.
- Vanaf mei 2011 oversteeg Google voor het eerst de grens van 1 miljard unieke bezoekers wereldwijd. “Google Reaches 1 Billion Global Visitors” [22-6-2011] *comScore Data Mine* <http://www.comscore.com/2011/06/google-reaches-1-billion-global-visitors/>. Geraadpleegd op 10-4-2012.
- “Internet Usage Statistics: The Internet Big Picture” [31-12-2011] *Internet World Stats* <http://internetworldstats.com/stats.htm>. Geraadpleegd op 10-4-2012.
- Rekha Dahiya, “Google’s Exit From China: A Case Study” *Delhi Business Review* 11.2 (2010): 118.
- Zoals: YouTube, Blogger.com, Orkut (een sociaal netwerk platform), Google Maps, Gmail, Google Apps (Google Docs, Spreadsheet, Calendar etc.), Google Books, Android (Smartphone platform), Chrome (webbrowser), Google Analytics, advertentiesoftware (AdSense, AdWords, DoubleClick etc.) en Googles nieuwe sociale netwerk platform Google+.
- “Privacy Policy” [1-3-2012] *Google Policies & Principles* <http://www.google.com/intl/en/policies/privacy/>. Geraadpleegd op 15-4-2012.
- Yael Onn et al., p. 12.

Vincent van Gool

Reactie II - Ik, Google

Recentelijk circuleerde er op diverse sociale media een treffende cartoon¹ over ons online bestaan. Hierin bespreken twee tevreden varkens de voordelen van de stal waarin ze leven; niet alleen hoeven ze niks te betalen voor hun verblijf, zelfs het eten is gratis. Het onderschrift herinnert ons eraan dat wanneer er niks betaald hoeft te worden voor hetgeen wij krijgen, wij niet de consument zijn maar het product dat wordt verkocht.

De cartoon is gericht tegen Facebook maar kan net zo makkelijk betrekking hebben op Google. Wanneer wij de diensten van deze zoekmachine-gigant gebruiken doen we er goed aan ons te beseffen dat dit in ruil is voor persoonlijke informatie. De simpele waarheid lijkt te zijn; *there is no such thing as a free lunch*. Daarbij geldt dat hoe specifiek afgebakend de hokjes zijn waar individuele gebruikers in geplaatst kunnen worden, hoe meer geld deze potentieel opleveren. Het welbekende officieuze motto van Google mag dan wel “don’t be evil” zijn, haar communicatie bewijst met grote regelmaat een zorgwekkende houding ten opzichte van privacy. Zo beweerde toenmalig CEO Eric Schmidt in reactie op geopperde privacyzorgen dat wanneer wij iets te verbergen hebben wij het wellicht überhaupt niet horen te doen.

Omdat Googles inkomstenstroom in overgrote mate uit de verkoop van advertenties bestaat, wil het bedrijf weten wie jij als gebruiker bent en wat je doet. De vele diensten die Google ons biedt kregen in maart (j.l., red.) een overkoepelend privacybeleid dat hier beter op aansluit. Deze aanpassing komt erop neer dat zestig productspecifieke privacyvoorwaarden worden samengesmolten tot wat Google beschrijft als een “beautiful intuitive user experience across Google”. In de praktijk betekent het ook dat, in ieder geval wat advertenties betreft, de muren tussen verschillende diensten zoals Gmail, de Google zoekmachine en YouTube naar beneden komen. Een zoeken bij de een kan een gerichte advertentie opleveren bij de ander. Het ongekende vermogen dat dit enkele bedrijf hiermee krijgt om een profiel van gebruikers op te bouwen terwijl deze zich online bewegen is zonder precedent.

Vooralsnog stelt het bedrijf dat het nieuwe beleid

Vincent van Gool werkt als webredacteur. Daarnaast is hij masterstudent Wijsbegeerte en Applied Ethics (aan de Universiteit Utrecht en Universiteit van Amsterdam).

niet verandert hoe Google daadwerkelijk omgaat met de persoonlijke data die het verzamelt. De mogelijkheden die Alma Whitten, Googles directeur op het gebied van privacy, afgelopen januari op haar officiële blog plaatste deden desalniettemin weldegelijk alarmbellen rinkelen. Whitten stelt dat er zoveel meer is dat Google voor haar gebruikers kan betekenen met hun eigen informatie. Niet alleen wil het bedrijf zoekopties verscherpen door erachter komen wat jij werkelijk bedoelt met de zoektermen die je ingeeft, maar Google zal ook relevantere advertenties aanbieden. De meeste weerstand kwam echter op de toekomstige mogelijkheden die Whitten op het oog heeft en die zij illustreert met het voorbeeld gebruikers eraan te herinneren dat ze te laat zullen zijn voor een afspraak gebaseerd op de combinatie van hun locatie, hun kalender en wat de verkeerssituatie die dag is.

In het licht van dit laatste streven lijkt een verscherping van zoekresultaten wellicht minder ingrijpend, maar Whitten verwijst hiermee naar de *personalized search* waarmee Google door middel van een opgebouwde zoekgeschiedenis relevant geachte resultaten biedt. Terwijl een gebruiker daar in eerste instantie weinig van merkt, zal het aantal persoonsgebonden resultaten geleidelijk toenemen naarmate de zoekgeschiedenis groeit. Google zelf heeft het overigens niet over toenemen maar over verbeteren. De term verbetering in dezen is echter allesbehalve neutraal. Willen wij daadwerkelijk dat eerdere voorkeuren, of Googles perceptie hiervan, een maatstaf bieden voor onze toekomstige informatievervalsing? Zelfs wanneer preferenties door middel van eerdere zoekopties accuraat ingeschat worden wil dat niet zeggen dat wat voorheen jouw voorkeur genoot ook daadwerkelijk het beste hoeft te zijn voor de huidige jij. Gebruikers van Google lijken ondanks reeds bestaande aanpassingen nog *en masse* wakker te moeten worden voor het feit dat er geen standaard Google zoekmachine meer bestaat. Naast de zoekgeschiedenis zijn ook zaken als het type computer dat je gebruikt, jouw type browser en je locatie determinanten voor hetgeen je voorgeschoteld krijgt. De algoritmes die schuil gaan achter onze

zoekresultaten komen voort uit tal van signalen die Google tracht te achterhalen. Het proces dat hiervoor verantwoordelijk is blijft een beroepsgeheim.

Graag legt Google het persoonsgebonden zoeken uit als het herkennen van eerdere voorkeuren: wanneer jij een vorige keer op de als derde geplaatste link klikte zal deze bij een volgende zoekopdracht bovenaan staan. De situatie is echter ernstiger dan dat. Mijn Google zoekresultaat ziet er na verloop van tijd volledig anders uit dan die van jou. Wanneer jij bijvoorbeeld Israel beschouwt als een prettig vakantieland terwijl ik mij voornamelijk bekommer om de levensomstandigheden van de Palestijnen en ons eerdere surfgedrag is hiermee direct of indirect in lijn, dan zullen onze respectievelijke beelden bevestigd worden door Google. We hebben het hier echter niet over een bewuste keuze van onze kant om bepaalde informatie uit te sluiten; dat besluit wordt voor ons gemaakt. Wij zullen nooit weten welke informatie weggefilterd is. In deze internetdichte tijd waar online informatie vormend kan zijn voor wie wij zijn, toont Google zich nu een geduchte poortwachter. Voorheen dominante media zoals tv en papieren kranten waren kwetsbaar voor een selectieve inname van nieuws, maar lieten ons nog steeds alternatieven. Nu lijken wij steeds meer opgesloten te raken in een met de tijd eigen gecreëerde informatiebubbel. Hierbij hoeft ons eerdere klikgedrag vanzelfsprekend noch uit te zijn geweest op het meest relevante nieuws noch gericht te zijn geweest op opvattingen die ons uitdagen kwesties anders te bevragen. Desalniettemin is dit nu wel de bron waar wij uit moeten drinken. Een dergelijke ontzegging van informatie betekent dat wij effectief gijzelaars worden van het online-gedrag dat wij eerder vertoonden, met als gevolg een flinke beteugeling van ons vermogen te

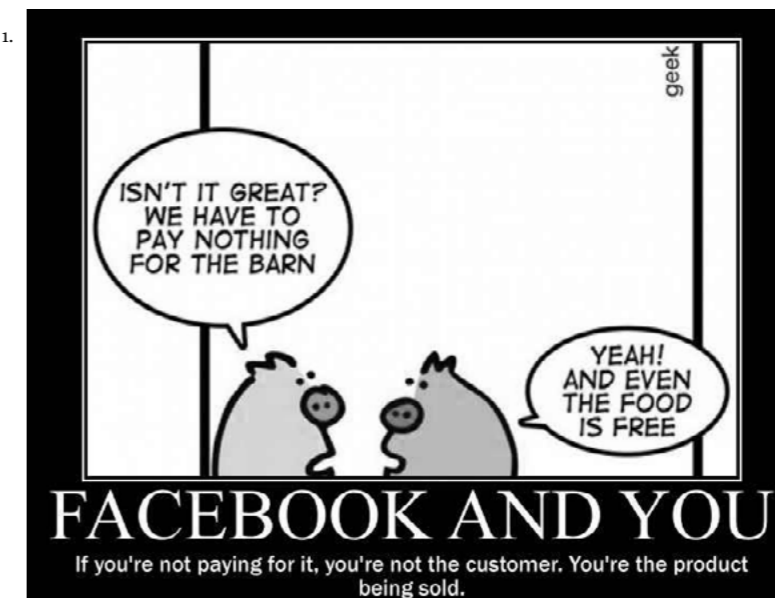
veranderen.

We mogen concluderen dat om, met betrekking tot de Google zoekmachine, nog te spreken in termen van objectiviteit volledig misplaatst is. De algoritmes die op jou losgelaten worden bepalen wat jij te zien krijgt. Whitten schrijft daarover dat Google wel in staat is te achterhalen wat je werkelijk bedoelt met zoekopdrachten zoals Apple, Jaguar of Pink. Wellicht is de commerciële aard van haar voorbeelden evenzeer treffend als haar arrogantie stuitend is.

Gezien onze afhankelijkheid en de grootte van Google lijken er realistisch gezien weinig ontsnappingsmogelijkheden en wat ons rest aan *opt-outs* is kwetsbaar voor toekomstige aanpassingen die, wil het verleden een indicatie voor de toekomst zijn, niet gekenmerkt worden door transparantie. Mensen die Googles Android besturingssysteem op hun smartphone hebben en meer doen dan slechts bellen en sms'en ervaren nu al dat hun weinig alternatief rest dan te slikken wat Google dicteert. Met de verstrengeling van commercieel belang en de daar tenminste deels uit voortgekomen opslag van persoonsgebonden historisch zoekgedrag krijgt privacy een kaakslag. Ons online gedrag behoort niet ons toe, maar kan naar inzicht van Google ‘voor’ ons ingezet worden. De resulterende informatiebubbel bieden daarin een mooi doelwit voor advertenties. Misschien biedt Googles huidige avontuur richting de *augmented reality*, met haar Project Glass, inzicht in waar dit bedrijf uiteindelijk naar streeft. Het bedrijf wil een als bril gedragen display functies van smartphones over laten nemen. Omdat deze op Android loopt en interageert met onze directe omgeving zien wij op termijn mogelijk de wereld maar al te vaak door de lens van Google en laten we haar algoritmen deze voor ons inkleuren.

Noten

1.

De OV-chipkaart

Wat te denken van de onlangs in dit land geïntroduceerde OV-chipkaart? En hoe staat dit in verband met onze privacy? Een casus door Sjimmmie Lensen, met reacties van Bart van der Sloot en Bert van den Brink.

Persoonsgegevens vertegenwoordigen een bepaalde waarde voor de overheid en voor bedrijven. De overheid en bedrijven verzamelen persoonsgegevens met behulp van informatiesystemen. De persoonsgegevens geven hen inzicht in bijvoorbeeld het reisgedrag van bepaalde bevolkingsgroepen of van individuen. De overheid kan wet- of regelgeving aanpassen aan de hand van deze gegevens, bedrijven kunnen hun beleid, strategie of kostenplaatje aanpassen aan de hand van deze gegevens. De burger is zelf echter ook gebruiker van persoonsgegevens. Voor een reiziger kan het ook handig zijn te weten waar het op welk moment druk is.

Dit betekent dat de discussie over privacy niet alleen maar moet gaan over de vraag op welke wijze de privacy van burgers gewaarborgd kan worden, maar ook over de vraag hoe informatiesystemen en de daarmee verzamelde gegevens over de burger, burgers optimaal van dienst kunnen zijn en hun positie juist kunnen versterken. Dit aspect van de discussie wordt ook wel *empowerment* genoemd. De moeilijkheid in de discussie over privacy betreft het vinden van de balans tussen overheids-/bedrijfsbelangen en belangen van burgers. Enerzijds kan een te grote focus op het belang van overheid en bedrijfsleven leiden tot een schending van de privacy van burgers, en anderzijds kan een te grote focus op de belangen van de burgers leiden tot een informatiesysteem dat geen publieke meerwaarde heeft. Het geval OV-chipkaart is, wat betreft de privacy discussie, tekenend voor deze moeilijkheid.

De ambities die werden gekoesterd bij de invoering van de kaart waren één betaalsysteem voor al het Nederlandse OV dat tegelijkertijd bijdraagt aan veiligheid, mobiliteit, marketing en innovatie. Typisch aan het systeem dat er uiteindelijk gekomen is, is dat het vooral dient ter controle. Met behulp van het systeem hebben bedrijven bijvoorbeeld een veel beter inzicht in de kosten en inkomsten; op stations kunnen toegangspoortjes geplaatst worden om zwartrijden tegen te gaan; vervoerbedrijven hebben inzicht in reizigersstromen en kunnen hun dienstregeling en marketingpraktijken hierop aanpassen. Doordat het systeem met name bedoeld is als controlesysteem is de privacydiscussie vooral gefocust geweest op de bescherming van de privacy van de reizigers. Maar het aspect van de *empowerment* is niet vaak ter sprake gekomen.

Als we het OV-chipkaart systeem, waarmee alle reizigers eigenlijk in- en uitchecken op een nationaal informatiesysteem, vergelijken met een Aziatisch systeem dat bijvoorbeeld in Hongkong gebruikt wordt, zien we dat het ook anders kan. Dit systeem is ingevoerd met betaalgemak voor de reiziger als enige doel. Privacyissues zijn minder complex omdat korting bijvoorbeeld mogelijk is zonder persoonlijke identificatie. Men kan zijn kaart bijvoorbeeld laten registreren onder de categorie 'student' (of 'oudere', of 'kind') en is daarmee gebonden aan bepaalde vervoersprijzen. Bovendien is het oude systeem in Hongkong pas afgeschaft toen het nieuwe systeem sluitend was en geaccepteerd werd door de reizigers.

Het Nederlandse systeem heeft het hele aspect van *empowerment* van de reiziger buiten beschouwing gelaten. Reizigers zijn de OV-chipkaart daardoor niet gaan zien als een handige, fijne en wenselijke ontwikkeling die het hen makkelijker en goedkoper maakt om met het openbaar vervoer te reizen. De kern van de privacyissues omtrent de OV-chipkaart betreft nu de vraag wie wat mag doen met welke gegevens en onder welke voorwaarden. Wellicht zou deze discussie makkelijker te voeren zijn als duidelijk was wat de directe voordelen van het systeem zouden zijn voor de reiziger zelf. De centrale, doch iets geabstraheerde, vraag die deze casus ons oplevert is in hoeverre *empowerment* van de reiziger de uitwisseling van persoonsgebonden gegevens kan rechtvaardigen.

Noten

- Deze casusbeschrijving is gebaseerd op C. van 't Hof, F. Daemen en R. van Est. "Je Privacy en Plezier op Straat: Identiteiten in de Openbare Ruimte" in V. Frissen, L. Kool en M. van Lieshout (red.), *Jaarboek ICT en Samenleving 2011: De Transparante Samenleving* (Media Update Vakpublicaties, 2011), 113-129.

Bart van der Sloot

Reactie I - Privacy als empowerment: van pacificatiestrategie tot wapenwedloop

Bart van der Sloot is onderzoeker aan het Instituut voor Informatierecht (IViR) van de Universiteit van Amsterdam (UvA) en coördinator van het Amsterdam Platform for Privacy Research (www.uva.nl/appr).

Het probleem met het concept *empowered* is niet slechts dat je het door iets of iemand wordt, nooit bent, maar vooral dat dit bijna per definitie geschiedt door de *powerfull*, die slechts machtig zijn bij de gratie van onmachtigen. Wat is hun belang en houden zij niet in zekere zin de touwtjes in handen en dezelfde relatie in stand door te bepalen dat en hoe de onmachtigen worden geleerd voor zich zelf op te komen? Dit is geen nieuwe vraag, het is een kritiek die al langer klinkt ten aanzien van socialistische projecten als volksverheffing. Wel nieuw is dat deze tendens steeds meer zijn intrede doet in de aan het liberale en libertaire gedachtegoed ontsproten doctrine van privacy; de vraag omtrent de OV-chipkaart is hiervoor paradigmatisch.

Voorheen werd privacy voornamelijk geformuleerd in termen van restrictie op handelingen en toegang tot informatie door anderen. Zo werd de staat geacht beperkt te zijn in zijn mogelijkheden de privésfeer van burgers te betreden, individuele handelingsvrijheid te beknotten en informatiestromen met persoonsgegevens te starten, kanaliseren en zich daartoe toegang tot te verschaffen. Wenste de staat wel te treden in de persoonlijke levenssfeer dan diende hij daarvoor een wettelijke basis te hebben en een goede reden die in belang opwoog tegen het privébelang van de burger.

Langzamerhand zijn deze uitgangspunten steeds meer onder druk komen te staan; ze gelden nog wel, kennen juridische implementatie en aanhangers in de filosofische literatuur, maar worden steeds veelvuldiger gecompliceerd door vormen van positieve vrijheid. Privacy, zo luidt de gedachte, betreft niet slechts het afweten en beperken van anderen en hun toegang tot het privé domein, maar ziet op mogelijkheden van burgers toe om een eigen identiteit te formuleren, aan reputatiemanagement te doen, informatiestromen te controleren

en privéhandelingen te ontplooiën. Met deze nadruk op activiteiten en ontplooiing van de privacygerechtigde, in tegenstelling tot de terughoudendheid van de potentiële privacyverschender, komt ook een verandering in de rol van de staat.

Waar de staat eerst principieel terughoudend diende te zijn komt met de nadruk op positieve vrijheid van het individu ook steeds meer nadruk op positieve plichten van derden om deze vrijheid te faciliteren. Zo wordt in de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens steeds grotere nadruk gelegd op deze positieve plichten van de staat, bijvoorbeeld in relatie tot het beschermen van burgers tegen inbreuken door andere burgers of bedrijven. De staat heeft dan een proactieve plicht om dit soort schendingen tegen te gaan. En niet alleen de staat heeft dergelijke plichten, ook medeburgers en bedrijven moeten dat wat redelijkerwijs van hen kan worden verlangd doen om te voorkomen dat privacyschendingen plaatshebben.

Laatstelijk heeft deze tendens nog een wending gemaakt. Niet alleen moet de staat zich terughoudend opstellen, noch moet hij er slechts voor zorgdragen dat anderen geen inbreuk maken op de privacy van burgers; steeds vaker steekt een vorm van paternalisme de kop op. Het probleem waar privacyvoorvechters tegen te koop lopen is namelijk niet zozeer dat staten, bedrijven en burgers de privacy van anderen schenden, maar vooral dat dit de burgers niet zozeer uitmaakt. Desinteresse van burgers wordt getoond door spreuken als 'ik heb niets te verbergen, dus ik hoef niet bang te zijn'. Daarnaast zijn er veel voordelen verbonden aan het weggeven van persoonsgegevens en het opgeven van de privacy; een dominante vorm van ruilhandel op het internet is bijvoorbeeld het verstrekken van persoonsgegevens in ruil voor gratis internetdiensten als Google

en Facebook, die deze persoonsgegevens gebruiken voor reclame en soms doorverkopen aan derden. Op sociale media als Twitter, Hyves en Facebook verstrekken personen zelf veel van hun persoonlijke gegevens en informatie over hun privélevens, onder andere door verhalen, foto's en films. Heden ten dage dienen mensen dus niet zozeer meer te worden beschermd tegen de toegang van derden tot hun persoonlijke levenssfeer noch dient de staat een faciliterende rol te spelen in deze bescherming. Wat rest voor de privacyvoorvechter is een vorm van paternalisme: mensen weten niet waar ze mee bezig zijn, overzien de consequenties van hun handelen niet en moeten tegen zichzelf in bescherming worden genomen. Ook al maken bijna een miljard mensen gebruik van Facebook, een bedrijf dat niet bekend staat om zijn privacyvoorkomendheid, en niet of in veel mindere mate van alternatieve sociale media, toch menen privacyvoorvechters dat Facebook, Google en andere internetbedrijven moeten worden aangepakt.

De idee van *empowerment* en de gedachte dat dit privacyschendingen kan legitimeren of zelfs de privacybescherming kan bevorderen gaat nog een stap verder. Burgers worden geïnformeerd over informatiestromen

die hun persoonsgegevens bevatten en krijgen hier controle en macht over; ze beschikken daardoor over de middelen en hebben daarmee de verantwoordelijkheid om zichzelf tegen privacyschendingen te wapenen. Daarmee is privacy van een plicht van staten om hun eigen *power* te beperken, eerst verworden tot een plicht van staten om de macht van anderen te beperken en de burger tegen hen te beschermen, toen uitgemond in een plicht van staten om burgers tegen zichzelf te beschermen en hun eigen autonomie te beperken en dreigt het nu een plicht van burgers te worden om zichzelf te beschermen tegen privacyinbreuken van derden. Eerst dient de burger hiertoe *empowered* te worden; door zijn *power* te vergroten is hij opgewassen tegen de *power* van derden die zijn privacy willen schenden. Privacy is zo van pacificatiestrategie verworden tot de aanjager van een wapenwedloop. Hiermee verschuift ook de verantwoordelijkheid voor de privacy-schending; niet langer heeft de staat zijn plicht geschonden door in de privésfeer van burgers te treden, maar de burger heeft kennelijk op niet effectieve wijze zijn eigen privacy beschermd.

Bert van den Brink

Reactie II - Over privacy en *empowerment*

Een leuke casus. Ik ben als ik mijn kritische-burger-bril opzet direct voorstander van het mij verder onbekende systeem uit Hong Kong. De gebruiker kan er kennelijk verregaand anoniem gebruik van maken, zoals indertijd met onze strippenkaart en het treinkaartje. Het systeem geeft tegelijkertijd toch mogelijkheden om te onderscheiden naar leeftijdsgroep, speciale behoeften van reizigers, etc. Ook dat was mogelijk met het systeem van de strippenkaart en het treinkaartje. Je kon die kaartjes overal kopen, voor gereduceerde tarieven moest je je aan een loket legitimeren, maar die legitimatie en dus je eigendom van een bepaalde kaart werden niet geregistreerd. Echte *empowerment*: een mooie OV-kaart voor wie maar wil, die zorgeloos reizen met het OV mogelijk maakte voor iedereen die een kaartje kon en wilde betalen. Ik ken de situatie in Hong Kong niet. Misschien is het een mooi systeem maar is dat van ons voor een van de dichtstbevolkte en meest mobiele landen ter wereld ook zo gek nog niet.

De OV-chipkaart gebruik ik regelmatig en vind ik in veel opzichten heel handig. Ik was strippenkaarten altijd kwijt, tenzij ze niet meer voldoende geldige strippen hadden voor de reis die ik wilde ondernemen. En daar kwam ik altijd te laat achter, zodat ik dan van die dure

kaarten in de bus moest kopen. De OV-chipkaart zit op een vaste plek in m'n portemonnee en ik heb hem altijd paraat als ik hem nodig heb. Ik zet er aan het oplaadpunt bij de drogisterij in mijn woonplaats steeds 150 Euro op, dan kan ik een flinke poos reizen. Als hij dan eens leeg is dan koop ik één keer een duur noodkaartje en heb ik meteen een motivatie om weer naar de drogist te gaan. Je moet inderdaad wel weten waar zo'n oplaadpunt is, maar dat is gemakkelijk te achterhalen via Internet.

Je kunt je kaart ook automatisch laten opladen door daartoe via je bankrekening toestemming te geven. Ik heb dat uit pragmatische overwegingen ook eens geprobeerd. Maar ik heb toen usernaam en password kennelijk zo verward ingevoerd dat de site van de OV-chipkaart mij niet herkent en mij ook geen gelegenheid geeft een en ander te herstellen. Ik kom in een soort *loop* terecht. Ik heb wel eens gebeld en om advies gevraagd. Men vertelde mij dat het zou móeten werken en dat ik het nog eens moest proberen. Dat was niet zo. Toen ben ik er maar mee gestopt. Ik hoop met de beperkte mogelijkheden die mij door eigen falen gegeven zijn te reizen tot ik sterf.

Maar ik dwaal af. De vraag was: in hoeverre kan

empowerment van de reiziger de uitwisseling van persoonsgebonden gegevens rechtvaardigen? Ik geef in mijn dagelijkse praktijk een antwoord op die vraag: ik voel me *empowered* door de OV-chipkaart. Ik spring als een jonge hinde de ene bus in, de andere bus uit. Dat is zowel in de stad als op het platteland heel handig — en door mijn natuurlijke sierlijkheid ook mooi om naar te kijken. Ik ben bereid voor zoveel handigheid persoonsgebonden gegevens zoals mijn naam en mijn adres uit te wisselen met de betreffende organisaties. Het is niet dat ik er voor zou kiezen: ik zou liever een geanonimiseerde kaart van 150 euro kopen. Misschien kan dat zelfs, maar ik ben te lui om het uit te zoeken.

Dat is belangrijk: ik zou in dit opzicht niet lui zijn als ik niet zou instemmen met de termen van de overeenkomst. Ik weet dat de openbaar vervoersorganisaties mijn gegevens gebruiken voor doeleinden van veiligheid, mobiliteit, marketing en innovatie. Dat is mij verteld toen ik de overeenkomst aanging — ik ben iemand die kleine lettertjes leest. Ik weet ook dat mijn persoonsgebonden gegevens worden gebruikt voor controledoelinden. Met die doeleinden ben ik het opnieuw eens. Ik vind dat mensen moeten betalen voor het OV en ik wil graag dat de reizigersstromen goed worden gekanaliseerd.

Natuurlijk zijn er gevaren: een wereld waarin een arme sloeber niet eens meer kan probéren zwart te rijden vind ik niet aantrekkelijk. Maar dat is ook niet de praktijk, ik kan regelmatig vaststellen dat er nog veel te proberen valt. Ik heb kennissen die er een sport van maken. Ik word altijd zenuwachtig als ik naast ze zit maar vind het als spel stiekem toch ook wel leuk. Wat ik als reiziger versta onder het efficiënt kanaliseren van reizigersstromen levert natuurlijk minder krapte op dan wat het vervoersbedrijf zich voorstelt. Maar het blijft allemaal redelijk binnen de perken en kan ook in ons voordeel werken. Al met al is OV-chip een systeem dat mij en alle andere reizigers wel degelijk voldoende

empowerment geeft. Het huidige systeem van de OV-chipkaart kan denk ik verregaand worden gerechtvaardigd vanuit zowel het gezichtspunt van *empowerment* als dat van *controle*.

Dat *De Filosoof* die twee gezichtspunten heel dualistisch tegenover elkaar zet is denk ik een teken des tijds. We zijn met z'n allen zo vreselijk achterdochtig geworden ten aanzien van de grootschalige systemen van controle én *empowerment* waarin we, of we nu willen of niet, staan. Dat is een vorm van zelfverloochening die we beter kunnen opgeven. De achterdocht wordt tot op grote hoogte gevoed door een illusie: de illusie van de verregaande autonomie van het individu. Een ideale samenleving zou dan een samenleving zijn waarin niemand iets van mij weet, behalve dan diegenen die daartoe van mij persoonlijk expliciete toestemming hebben gekregen. Maar op die manier autonoom zijn is geen nastrevenswaardig ideaal. Mensen die stilletjes door de samenleving schuiven zonder in woord en daad te durven openbaren wie ze zijn en zo min mogelijk elektronisch-digitale kanalen gebruiken om maar geen sporen achter te laten, lijden aan een pathologisch wantrouwen dat een waarlijk menselijk leven onder moderne condities welhaast onmogelijk maakt. Zonde. *Get a life*.

Het moet er niet om gaan alles altijd maar af te willen schermen. Het moet er veeleer om gaan dat we institutionele voorzieningen hebben met behulp waarvan we wanneer dat nodig is aan de noodrem kunnen trekken, misstanden kunnen repareren en weer kunnen overgaan tot de orde van de dag. Wetgeving, toezicht, rechterlijke macht. De strijd tussen privacy, *empowerment*, en economische belangen is zo oud als de weg naar Rome. En daarin worden steeds nieuwe middelen ingezet. Zolang burger en bedrijven *faire* toegang hebben tot de institutionele middelen die nodig zijn om die strijd te blijven voeren, leven we nog altijd in een behoorlijk ideale wereld. Geniet ervan!

CALL VOOR KOPIJ

Het eerst volgende nummer zal in het teken staan van scepticisme. Je bent meer dan welkom gedachtes met betrekking tot dit thema te verwerken in een essay ('tje) of paper, om deze vervolgens naar ons te mailen: de.filosoof@phil.uu.nl. We zien jullie schrijven graag tegemoet!

Een epistemologische benadering van privacy

Intuïtief lijkt er sprake te zijn van een relatie tussen ‘privacy’, ‘kennis’ en ‘waarheid.’ Hoe moet deze relatie echter begrepen worden? Martijn Blaauw, assistent director van het 3TU. Centre for Ethics and Technology, richt zich in zijn onderzoek op deze vraag.

o. Inleiding

Vergelijk eens de volgende zinnen:

- (1) Ik wil mijn privacy beschermen.
- (2) Dat is een inbreuk op mijn privacy!
- (3) Heb jij wel eens gehoord van privacy? (*tegen iemand die in je dagboek aan het bladeren is*)
- (4) Mijn privacy gaat me boven alles.
- (5) Je mag alles van me weten.

In zin (1)-(4) wordt melding gemaakt van privacy, en wordt aangegeven dat privacy iets is dat beschermd dient te worden en waarop inbreuk kan worden gemaakt. In zin (5) komt de notie privacy niet expliciet voor. Wel is duidelijk dat deze zin het tegenovergestelde sentiment uitdrukt. De persoon die deze zin uitspreekt, zegt een open boek te willen zijn; vraag maar raak en je krijgt het antwoord.

Het beschermen van onze privacy heeft te maken met grenzen stellen, met afbakenen, een dam opwerpen tegen ongewenste, nieuwsgierige, blikken. Maar *wat* wordt precies beschermd? (Of: wat is het object van privacy?) En *waartegen* wordt precies beschermd? (Of: van wie is de ongewenst nieuwsgierige blik?) En, ten slotte, *hoe* wordt precies beschermd? (Of: hoe stel je grenzen?). *Wat is privacy?*

Deze vraag brengt ons in modderig water. Er is enorm veel discussie over de notie van privacy, en als er al een consensus is, dan is het misschien alleen dat privacy een concept is dat geplaagd wordt door verwarring. Deze verwarring is misschien ook wel te begrijpen. Door de opkomst van nieuwe technologieën wordt ons begrip van privacy steeds verder opgerekt om recht te kunnen doen aan de veranderende werkelijkheid. Wat in al deze verwarring *wel* duidelijk lijkt, is dat privacy tenminste te maken heeft met de noties waarheid en, vooral, kennis.

In deze bijdrage aan het themanummer van *De Filosoof* dat geheel is gewijd aan ‘privacy’ zal ik ingaan op de betekenis van ‘het hebben van privacy’ en zal ik

proberen te laten zien dat de concepten ‘waarheid’ en ‘kennis’ daarin een cruciale rol hebben. Dit is interessant omdat tot dusver het verband tussen privacy en kennis niet op een systematische manier is onderzocht—noch door epistemologen noch door *privacy scholars*. Anders gezegd: er is geen epistemologische reflectie op de notie privacy. Dit artikel is de weerslag van een onderzoekslijn die ik heb uitgezet om dit verband juist wel op systematische wijze te gaan maken.

1. Privacy en waarheid

Laten we beginnen met te kijken naar het verband tussen privacy en waarheid: wat is de relatie tussen privacy en waarheid? Stel dat je al jaren twee dagboeken bijhoudt. Het ene dagboek bevat alleen proposities die waar zijn. Maar achterdochtig als je bent, heb je ook een tweede dagboek. Dit dagboek bevat alleen maar onwaarheden. Het eerste dagboek is goed verstoppt. Het tweede dagboek heb je, als afleidingsmanoeuvre, onder je matras gelegd. Stel nu dat iemand dit afleidingsdagboek in handen krijgt en gaat zitten lezen, op zoek naar informatie over je diepste gedachten en gevoelens. Als je deze persoon betrapt, dan *zou* je kunnen uitroepen: “Heb jij wel eens van privacy gehoord?!” Maar deze uitroep kan, denk ik, hoogstens bedoeld zijn om de onverlaat een schuldig gevoel te bezorgen. Want feitelijk is je privacy *niet* geschonden. Meer precies: de onverlaat heeft weliswaar de privacy van je slaapkamer geschonden, maar heeft de privacy van je innerlijk, zoals beschreven in je dagboek, alleen *proberen te schenden*. Dit lijkt erop te wijzen dat privacy heeft te maken met waarheden. Je kunt geen privacy hebben over onwaarheden. Dit idee wordt nog verder bevestigd door de observatie dat woorden die nauw met privacy samenhangen, ook gericht zijn op waarheid. Je kunt bijvoorbeeld een *geheim* hebben, maar de notie van een ‘onwaar geheim’ is moeilijk te begrijpen. Je kunt iets persoonlijks aan een ander *openbaren*, maar een openbaring van een onwaarheid lijkt wederom incoherent.

Een interessante vraag is of je privacy kunt hebben over *alle* waarheden. Zijn er misschien waarheden die *niet* beschermenswaardig zijn en dus buiten de reikwijdte van privacy vallen? Je zou aanvankelijk kunnen denken dat inderdaad niet alle waarheden beschermenswaardig zijn. Iedereen mag bijvoorbeeld toch weten hoe je heet of welke kleur ogen je hebt? De zaken liggen echter niet zo eenvoudig. Er zijn best situaties voor te stellen waarin je niet wilt dat iemand weet hoe je heet, of waarin je niet wilt dat iemand weet welke kleur ogen je hebt. Of een waarheid een “privacy-waarheid” is, hangt dus (onder meer) af van de persoon die deze waarheid onder ogen zou kunnen krijgen. Bekijk eens de volgende twee voorbeelden:

ANSICHTKAART 1

Je hebt een Ansichtkaart gekregen en die op de keukentafel laten liggen. Je echtgenoot komt de keuken binnen, ziet dat de Ansichtkaart aan jou is gericht, en leest ‘m.

ANSICHTKAART 2

Je hebt een Ansichtkaart gekregen en die op de keukentafel laten liggen. Je buurman komt op de koffie, loopt de keuken in en leest de Ansichtkaart. Als jij dat ziet, roep je uit, “Wat doe jij nou, heb je nooit van privacy gehoord?”

Deze voorbeelden tonen aan dat of een waarheid beschermenswaardig is *afhankelijk is van de persoon die die waarheid te zien krijgt*. Dit betekent dat het hebben van privacy een drieplaatsige relatie is tussen een persoon S, een waarheid p, en een toehoorder T: *S heeft privacy over p ten opzichte van T*. En zo kun je privacy hebben over p ten opzichte van T₁, maar niet ten opzichte van T₂.

2. Privacy en kennis

Behalve met waarheid heeft privacy ook te maken met kennis. Intuïtief gezien lijkt het zo te zijn dat je privacy hebt ten opzichte van een bepaalde propositie als geen van de personen in de groep T kennis heeft genomen van deze propositie. En dus treedt er pas een schending van privacy op als er wel *kennis* wordt genomen van een waarheid die niet bestemd was voor de kennismemende persoon. Haal, ter illustratie, nogmaals het dagboekvoorbeeld voor ogen. Stel dat je een vriend uit Amerika op bezoek hebt die in je echte dagboek zit te bladeren maar de Nederlandse taal niet machtig is. Is het bladeren in het dagboek nu een inbreuk op de privacy van je dagboek? Ik ben geneigd hier ‘nee’ op te antwoorden: de vriend kan helemaal geen kennis nemen van de inhoud van je dagboek. Wat uiteraard wel zo is in dit voorbeeld, is dat er *andere inbreuken* op je privacy zijn: de vriend heeft je kamer doorzocht en zo kennis genomen van allerlei informatie die niet voor zijn ogen bestemd was (bijv. het feit dat je een dagboek hebt, dat je het verstoppt hebt, enz.). Maar er is geen inbreuk op de privacy van het innerlijk leven dat in je dagboek beschreven staat.

Behalve kennis is ook de *methode van kennisver-*

werving van belang bij het nadenken over de aard van privacy. Om dit te illustreren, keer ik terug naar het voorbeeld van de Ansichtkaart. ANSICHTKAART 2 is een duidelijk voorbeeld van een schending van privacy. Ansichtkaart 1 was een voorbeeld waarbij privacy niet geschonden werd. Maar bezie nu de volgende modificatie van ANSICHTKAART 1:

ANSICHTKAART 1*

Je hebt een Ansichtkaart gekregen van een vriendin. Hij ligt gewoon op de keukentafel. Je echtgenoot is erg nieuwsgierig, heeft het hele huis overhoop gehaald om de Ansichtkaart van je vriendin te vinden en ziet ‘m ten slotte liggen op de keukentafel.

Hier lijkt er méér sprake te zijn van schending van privacy dan in het eerste voorbeeld met de Ansichtkaart. Als een persoon veel moeite doet om waarheden te leren kennen en daartoe allerlei verdachte of ongeoorloofde methodes toepast, dan lijkt er ook sprake te zijn van een schending van privacy—zelfs al gaat het om een persoon die je in normale omstandigheden graag de betreffende informatie had toevertrouwd. De methode van kennisverwerving speelt dus een rol in het bepalen of privacy geschonden is.

3. Een voorlopige definitie van privacy

In het voorafgaande heb ik nog geen definitie gegeven van privacy. Ik heb louter in vogelvlucht laten zien hoe privacy zou kunnen samenhangen met twee andere concepten: waarheid en kennis. Kunnen we dit alles in een omschrijving van privacy samenvoegen? Misschien op deze manier:

Privacy

S heeft privacy over de ware propositie P ten opzichte van toehoorder T dan en slechts dan als T geen kennis heeft verworven van P.

Zoals alle definities die door filosofen worden gegeven, zijn er waarschijnlijk ook tegen deze definitie talloze tegenvoorbeelden te bedenken (ik hou me van harte aanbevelen voor deze tegenvoorbeelden). Wel denk ik dat deze definitie op de goede weg zit. Privacy lijkt intuïtief te maken te hebben met de notie kennis. Het gaat er bij het hebben van privacy juist om dat we, tot op zekere hoogte en voor bepaalde mensen, *onkenbaar* willen zijn. We willen niet dat iedereen alles van ons weet.

Als dit zo is, dan heeft de filosoof—en met name de epistemoloog—een belangrijk toepassingsgebied voor fundamenteel filosofisch onderzoek. Filosofen kunnen in de ‘echte’ wereld veranderingen teweeg brengen, en kunnen dat doen met de gereedschappen die filosofen op zo’n verfijnde manier ter beschikking hebben: *denkgereedschappen* die kunnen verhelderen waar dat nodig is, en op die manier kunnen bijdragen aan een rechtvaardigere maatschappij.

Rob van Gerwen

Privacy en subjectiviteit

Het is filosofisch gezien geen primitieve om over inbreuk op je privacy te klagen. De forensische kwestie rond ‘privacy’ hangt op het gegeven dat het voor mensen enerzijds een primaire levensbehoefte is om hun subjectiviteit te delen maar dat het daar anderzijds integraal bij hoort dat ze zelf beslissen wanneer ze dat doen en met wie—in wederkerigheid met die ander.¹ Dergelijke beslissingen worden dicht op de huid genomen: wanneer mensen elkaar aankijken.

Hier moeten we goed over nadenken, ook omdat het hier om regels en wetten gaat die voor iedereen gelden en die de grote bedrijven het liefst opgeheven zien. We kunnen dit niet aan ‘marktwerking’ overlaten. Gelukkig hoeven we zelden lang te wachten of er komt een casus langs waarmee we ons punt over privacy en subjectiviteit kunnen maken. De feiten zijn waarschijnlijk wel bekend, maar ook al weer ‘oud nieuws’ en uit onze herinnering weggezakt. Ik vrees dat we denken dat het vanzelf wel over zal gaan.

“[...] toen die persoon halverwege de operatie verwilderd wakker leek te worden met het slijm rochelend uit zijn mond druipend, moet de crew achter hun monitor en gedacht hebben: 'dat willen we erin, dat van dat slijm en dat wakker worden.'”

RTL4 wilde een armzalig programma maken over de spoedeisende hulp-afdeling van het VUmc: *24 uur: Tus-sen Leven en Dood*. Alleen al de titel van het programma laat zien dat men beseft dat het om gebeurtenissen waarbij mensen op zichzelf zijn teruggeworpen en voor het eigen leven vechten—gebeurtenissen waarbij men zich niet druk wil hoeven te maken over de vraag of er pottenkijkers bij staan? Maar de heisa in de media ging over juridische kwesties: Was de privacy gerespecteerd? Hadden de programmamakers wel aan de patiënten om toestemming gevraagd om hun beelden te mogen gebruiken? “Ja”, was daarop het antwoord. Maar hadden ze dat vooraf gevraagd? “Ja, voordat we gingen

uitzenden ... maar natuurlijk wel pas *nadat* we hadden besloten dat we de beelden in onze uitzending wilden hebben, dat zult u begrijpen.”

Dus in de regiekamer hebben een aantal mensen rustig zitten kijken hoe iemands borstkas werd opgehaald om de ribben recht te buigen, de wonden dicht te naaien en de bloedingen te stelpen, en toen die persoon halverwege de operatie verwilderd wakker leek te worden met het slijm rochelend uit zijn mond druipend, moet de crew achter hun monitoren gedacht hebben: “dat willen we erin, dat van dat slijm en dat wakker worden”. (Hypothetisch voorbeeld.)

U begrijpt, zo’n programma is niet bedoeld om een patiënt rustig in beeld te brengen, want het moet wel *televisie* worden. Er zullen beelden aan elkaar gemonteerd worden die een boeiend (lees: spectaculair) verhaal maken. Je zult daar maar als patiënt binnengereden worden en je moeten overgeven aan een uitzichtloze situatie, en vertrouwen op een menswaardige behandeling. Zo kwetsbaar en ‘falend’ heb je liever niet dat je vrienden of burens je zien, toch?

De halfhartigheid van de programmamakers hangt onder meer samen met hun angst om aan bewijskracht in te boeten bij toestemming vooraf. De slachtoffers moeten immers *betragt* worden op hun zwakheden. Als ze eenmaal weten dat er gefilmd gaat worden, gaan ze mogelijk acteren en wordt het programma gewoon gemiddeld vermaak, waarvan we er al zoveel hebben op televisie—maar het moet sensationeel worden: de werkelijkheid moet betragt worden.

Maar zelfs als men wel vooraf toestemming gevraagd had, blijft het een armzalig project. Waarom? Omdat het inbreuk doet op de privacy? Volgens mij is ‘privacy’ en het idee dat we dat met toestemming (vooraf) kunnen afregelen, ongeschikt om duidelijk te maken *wat* hier fout gaat. Intuïtief voelen veel mensen aan dat het niet louter van de juridische vraag of men het keurig volgens de regels gedaan heeft, mag afhangen.²

Reinout Oerlemans, de directeur van Eyeworks die het programma maakte, begrijpt de ophef niet: het gaat op de televisie toch allang deze kant op? Maar neemt dat het probleem weg of laat het veeleer zien dat het nog groter is? De directeur van het VUmc heeft er in ieder geval weinig van begrepen. In de nasleep van deze affaire breekt hij ook het project op waarbij Roland Giphart voor een boek meeliiep met operaties. In zijn ogen zijn er maar twee dingen die er toe doen, nou vooruit, drie: het zal hem ook wel om het voortbestaan van het ziekenhuis gaan. Maar het gaat hem vooral om

die andere twee: positieve publiciteit (daarvoor had hij het RTL4-programma in gedachten) en negatieve publiciteit (hij verwacht evenveel heisa over het boekproject). Waar het volgens mij om gaat is de manier waarop wij met onze eigen en andermans subjectiviteit omgaan.³

Vorige maand is in *De Filosoof* vanuit verschillende richtingen betoogd dat we er maar aan moeten wennen dat onze cultuur, even goed als onze fysiologie, en dus onze hersenen (en dus onze gedachten en gevoelens, denkt Swaab), aan de evolutie te danken zijn. Dat geloof ik graag en daarvoor moeten we natuurlijk in alle nederigheid buigen. Of het kan uitleggen wat ik van mijn buurvrouw vind geloof ik echter niet.

Ik heb onlangs tot twee maal toe de gelegenheid gekregen om in het ANTW te betogen dat de *normatieve* aspecten van onze esthetische waardering van de werkelijkheid niet met een evolutionaire uitleg verklaard kunnen worden.⁴ We kunnen ons voorstellen dat zoogdieren, en zeker primaten op vergelijkbare manier met elkaar omgaan als wij (Frans de Waal). Maar we hebben ook de Bokito-affaire en moeten ons, denk ik, afvragen hoe een vrouw van onze soort zich zo grondig kon vergissen in de blikwisseling die ze met een man van die andere soort, Bokito, had, dat die gorilla van woede uit zijn verblijf sprong en haar honderden meters wild om zich heen slaand over de vloer sleurde.

Biologische soorten zijn theoretische entiteiten. Ze hangen af van de stand van de biologie. Dat is geen klacht over de biologie, maar louter een vaststelling: dat wij het zijn die het dierenrijk indelen. Volgens mij hebben we echter een heel goede reden om dieren als soorten te classificeren. Het houdt namelijk iets in voor individuen om lid van de ene in plaats van de andere soort te zijn (en hier baseren biologen zich ook op in hun observaties): De subjectieve fenomenologie van soortgenootschap zag ik onlangs in een drukke winkelstraat. Ik zag er een hond in de aanvalshouding liggen waarbij zijn riem pijnlijk strak om zijn nek zat—daar zat veel agressie achter.⁵ Ik dacht dat hij misschien iemand zag die hem in het verleden slecht behandeld had en keek om me heen om die persoon te vinden. Niets. Totdat ik meer dan tweehonderd meter verderop een andere hond in dezelfde aanvalshouding aan zijn hondenriem zag trekken.

Dat dieren zich eerst (en dik) tot soortgenoten verhouden, kan uiteraard evolutionair verklaard worden. De evolutie theorie heeft het over het overleven van die soorten die het best aan de omstandigheden (en aan elkaar) aangepast zijn. Maar dat is een retrospectief criterium—het is niet voorspellend. Een *voorwaarts* criterium is de intra-speciale normativiteit: hoe dieren elkaar duidelijk maken wat goed en fout is om te doen, wat wel of geen waarde heeft.⁶ Of dat nu gebeurt door de ander rond te sleuren, ertegen te blaffen of een kunstkritisch betoog te publiceren, is op dit niveau niet zo belangrijk. Wil normativiteit werken, dan moet er ook iets zijn om lid van een soort te zijn, en dat iets is iets

wat men primair met zijn soortgenoten deelt.

Normativiteit is gefundeerd in het aankijken. Dat is mijn stelling hier. We kunnen een ander mens niet observeren. Zodra we het proberen, merken we al snel dat ons kijken een aankijken is geworden en dat die ander *ons* aankijkt. Aankijken doe je met zijn tweeën. Het hoeft maar een moment te duren—de tijdsduur is van generlei belang. Het *feit dat*, de gebeurtenis—daar gaat het om. In een flits van een seconde hebben mensen gemonsterd of ze vriend of vijand zijn.⁷ Imposante kennis als je wilt overleven. En, in een sociale soort als de onze is deze wederkerigheid het cement—kennis en principes zijn de stenen. In het aankijken, nu, delen we onze subjectiviteit.

“Het probleem dat ten grondslag ligt aan de forensische term ‘privacy’, is onze subjectiviteit en dat we die prima facie alleen *face-to-face* willen delen—met anderen; terwijl die de hunne met ons delen. Kwetsbaarheid is wederkerig.”

Het beeld dat men van zichzelf heeft is een dialectisch fenomeen—niet iets wat men in zijn eentje beheert. Het wordt bevestigd, nee, beheerd in de manieren waarop (betekenisvolle) anderen naar ons kijken. ‘s Ochtends bij het ontbijt kijken onze huisgenoten op de vertrouwde manier naar ons. Bij familiebezoek vallen we weer ‘op onze plaats’. De uitgewisselde blik is met andere woorden geen momentopname, maar valt in een geschiedenis van uitgewisselde blikken. Maar ik ben niet louter afhankelijk van andermans blikken. Die geschiedenis van blikken wordt door mij bijeengehouden, omdat ik steeds degene ben die die blikken ontvangt—steeds als ik die ander zie, anticipeer ik op de typische blik die ik van hem verwacht, en die hij dan ook levert, tot op zekere hoogte. Onze autonomie is in die heteronomie gefundeerd.⁸

Maar met camera’s *verhouden* we ons niet; die *nemen* ons beeld om het beschikbaar te stellen aan een blik die zich al net zomin tot ons verhoudt, een blik zonder wederkerige (en bescheiden) betrokkenheid, een objectieve observant, een voyeur dus. *Ons verhouden*, op een (maximale) dikke manier, doen we tot andere mensen—*dunner*, zo men wil, tot dieren; en *helemaal niet*, naar mijn idee, tot camera’s.⁹ Daarom zie ik prima facie geen problemen als Giphart met de doktoren meeloopt. Joost Zwagerman was er ook al boos om dat Giphart meeliiep, maar *hij* had een goede reden: hij baalde dat men hem niet gevraagd had.

Het probleem dat ten grondslag ligt aan de forensische term ‘privacy’, is onze subjectiviteit en dat we die prima facie alleen *face-to-face* willen delen—met anderen; terwijl die de hunne met ons delen. Kwetsbaarheid is wederkerig. Er *moet* wel gedeeld worden—dat is een biologisch feit van het leven—maar onder eerlijke voorwaarden. Privacybeleid moet hier het kader voor schepenen, maar omdat dat kader historisch en conventioneel is, en (doelbewust) niet diep gaat, is het tijdelijk—het juridische kader loopt, om met Oerlemans te spreken, voortdurend achter de feiten aan. Het is geen overbodig advies dat we het niet moeten opgeven om hier kritisch over te blijven meedenken. Ons wereldbeeld is vandaag zo dat we er niet gerust op mogen zijn dat onze subjectiviteit in goede, dat wil zeggen, zorgzame handen is. Inbreuken op onze privacy gaan *niet* vanzelf over.¹⁰

35 CAMERA'S EYEWORKE OP EERSTE HULP VUMC

Noten en verwijzingen

- Ik pleit hier impliciet ook voor een terminologische verschuiving: standaard noemen we eten en onderdak de primaire levensbehoeften, maar dit zijn geen behoeften, maar noodzakelijke voorwaarden voor leven. Het zijn de primaire levensbehoeften die ons uitleggen hoe mensen hun leven willen inrichten: filosofisch gaat betekenis voor noodzaak. Deze zelfde omdraaiing is nodig in ons denken over evaluaties. Men leest vaak dat waarden superveniëren op objectieve kwaliteiten—maar dat is gedacht vanuit de objectieve wetenschappen. We moeten de vraag anders formuleren: in welke objectieve eigenschappen zijn we geïnteresseerd? In de eigenschappen die subveniëren onder onze waarden. Maar dat is voor een andere gelegenheid.
- Je ziet ook aan de afwikkeling van de VUmc-zaak dat die volledig en uitsluitend in niet-morele termen wordt gedaan. Blijkbaar heeft het alle drie betrokken partijen een slordige 188.000 euro gekost en die bedragen zijn inmiddels op tafel gelegd en daarmee is de kous af.
- Het belang van het subjectieve definieert ook het belang van de Humaniora. In de ethiek is het het oordeelsvermogen van mensen waarin zij de gepastheid van de toepassing van onze ethische principes op een concrete situatie vaststellen. Vgl. hierover Kant, 1974, *Einleitung*, en bij voorbeeld, de manier waarop Margalit,

2002 (pp. 7-8, 45-46 en 74-83) een onderscheid maakt tussen ethiek die primair voor mensen geldt waarmee we dikke relaties onderhouden, en de moraal die universeel geldt.

- In Van Gerwen, 2011 en 2012, reageerde ik op Seghers, 2011 en 2012.
- Natuurlijk kunnen honden denken (alleen niet in taal) en hebben ze emoties—alleen weten we niet hoe die op onze mentale processen en toestanden lijken, maar dat terzijde. Vgl. Malcolm, 1972 en Davidson, 1982.
- U ziet dat ik me neutraal opstel over de vraag of dit niet louter iets van mensen is—ik laat dat hier open; dat, en de vraag welke aard dierlijke normativiteit zou moeten hebben.
- Zie Fridlund, 1997.
- Het zijn de kunsten die zich deze tweede-persoons wederkerigheid aantrekken en in het uitleggen van het belang daarvan ligt de waarde van de humaniora. Ik denk aan het laatste werk van Anno Dijkstra, “Making of — voorstel voor een verleden”, een beeld van een veroordeelde man wiens menselijkheid sinds zijn veroordeling is verscholen geraakt. In de humaniora zou echter subjectiviteit, eerder dan objectiviteit de motiverende factor moeten zijn.
- Het onderscheid tussen dik en dun heb ik van Bernard Williams die dikke van dunne concepten onderscheidt vanwege het opkomen van een reden om te handelen: “If a concept of this kind applies, this often provides someone with a reason to act, though that reason need not be a decisive one and may be outweighed by other reasons [...]”, Williams, 1985, p. 140.
- Zie ook mijn weblog: <http://blog.phil.uu.nl/robvangerwen/> en “Mijn vraag” elders in *Deze Filosoof*.

- Davidson, Donald. 1982. Rational Animals. *Dialectica* 36 (4): 317–327.
- Fridlund, Alan J. 1997. The new ethology of human facial expressions. In *The Psychology of Facial Expression*, edited by James A. Russell and José-Miguel Fernández-Dols, 103–32. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Kant, Immanuel. 1974. *Kritik der Urteilsskraft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp (A-first edition: Berlin, Libau 1790; B-second edition: Berlin, 1793).
- Lanier, Jaron. 2010. *You are not a gadget. A Manifesto*. London: Allen Lane.
- Malcolm, Norman. 1972 - 1973. Thoughtless Brutes. *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association* 46:5–20.
- Margalit, Avishai. 2002. *The Ethics of Memory*. Cambridge, Mass., London: Harvard University Press.
- Nagel, Thomas. 1979. Subjective and Objective. In *Mortal Questions*, 196–214. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Seghers, Eveline. 2011. Schoonheid en geëvolueerde adaptaties: een evolutionaire benadering van esthetica. *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte* 103 (2): 106–125.
- Seghers, Eveline. 2012. De relevantie van evolutie-theorie voor esthetica. *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte* 104 (1): 57–60.
- van Gerwen, Rob. 2011. Esthetische Normativiteit. Tegen empirische en evolutionaire ‘verklaringen’. *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte* 103 (2): 126–138.
- van Gerwen, Rob. 2012. Wat is er mis met de verschijnselen. *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte* 104 (1): 62–65.
- Williams, Bernard. 1985. *Ethics and the Limits of Philosophy*. London: Fontana Press.

Privacy: Een tijdelijk fenomeen?

Wat is privacy eigenlijk? Wanneer wordt de betekenis van privacy bevraagd, en waarom? Moet een excessieve Twitter-drift getemperd worden? Het zijn vragen als deze die Tom Bouwman in zijn ingezonden stuk aan de kaak stelt.

Wanneer er een discussie ontstaat over de voor- en nadelen van *social media* komt het onderwerp privacy vaak snel naar voren. Ikzelf heb tot een half jaar geleden actief getwitterd. Met mijn volgers deelde ik dat ik de afgelopen avond erg dronken was, welke geweldige band ik had ontdekt of vroeg middels de *hashtag* #durftevragen om inspiratie voor het avondeten. De reden waarom ik twitterde was dat ik de behoefte had om dingen te delen die mij bezig hielden en Twitter daar een erg makkelijk en snel medium toe is. Aangezien ik dit redelijk fanatiek deed vroegen mensen mij weleens of ik niet bang was dat de informatie ik over mijzelf prijs gaf misbruikt zou worden. Ikzelf zag geen gevaar, maar toch ging ik bij mezelf te raden of ik niet te naïef was, of dat de anderen juist teveel gevaar zagen. Dit zette mij voor het eerst echt aan het denken over de vraag wat privacy is.

“Iedereen over de hele wereld kon weten waar ik was (of misschien erger, waar ik niet was) en wat ik deed.”

Ten tijde van het debat over WikiLeaks zag ik op de televisie een interview met Kevin Kelly die betoogde dat de behoefte aan privacy ontstaat wanneer er sprake is van ongelijkheid van kennis.¹ Zo zou men zich kunnen voorstellen dat het in een klein dorp niet als bezwaarlijk ervaren wordt dat de overbuurvrouw continu bij jou naar binnen kan kijken zolang jij ook kan zien waar de overbuurvrouw zelf mee bezig is en bijvoorbeeld kan zien welke gasten ze ontvangt. Bovendien zou dit ook iets op kunnen leveren: wanneer de overbuurvrouw vreemden in jouw huis ziet terwijl jij niet thuis bent, zou ze iemand kunnen waarschuwen. Hier is sprake van een gelijkheid van kennis. Bezwaarlijk zou het worden wanneer de overbuurvrouw de gordijnen continu dichthoudt, terwijl jij weet dat ze via een kiertje jou kan zien. Er is dan sprake van ongelijkheid van kennis, en dan ontstaat volgens Kevin Kelly de vraag naar privacy. Jij gaat bijvoorbeeld ook je eigen gordijnen dicht houden.

Twee aspecten aan deze benadering van privacy spraken mij direct aan. Ten eerste wordt de vraag van privacy niet verklaard vanuit een vaag gevoel van onveiligheid, maar is de vraag naar privacy iets dat ontstaat door kennisongelijkheid. Hiermee kan je een aantal hedendaagse ontwikkelingen in een breder kader plaatsen. Zo zou je de overheidsdocumenten die openbaar zijn gemaakt door WikiLeaks als voorbeeld kunnen zien van een poging de kennisongelijkheid tussen overheid en burger te verkleinen om de vraag

naar privacy te doen verminderen. De angst voor hackers is ook goed te verklaren: er kan bijna geen grote kennisongelijkheid zijn dan wanneer mensen toegang hebben tot persoonlijke gegevens, terwijl ze zelf anoniem blijven. Interessant hierbij is ook dat de vraag of privacy iets tijdelijks is. Wanneer de ongelijkheid van kennis tussen twee partijen ongedaan gemaakt wordt, verdwijnt ook de vraag naar privacy. Wanneer een bedrijf het vertrouwen wint van een consument door opener te zijn over wat er met de gegevens van de consument gebeurt, zal de vraag naar privacy verdwijnen.

Dan komen we gelijk bij het tweede punt dat ik interessant vind aan de Kevin Kellys privacybenadering. Kelly zegt over de relatie tussen consument en bedrijf: “Firms should view privacy not as some inconvenient obsession of customers that must be snuck around but more as a way to cultivate a genuine relationship.”² Dat de consument hierbij gebaat is lijkt duidelijk, maar waarom zou een bedrijf dit willen? Het voorbeeld van de overbuurvrouw laat dit eigenlijk al zien: wanneer er sprake is van kennisongelijkheid ontstaat vertrouwen en samen kan men veel meer bereiken. Denk aan het *prisoner’s dilemma*: wanneer we elkaar vertrouwen en samenwerken kunnen we veel meer bereiken dan wanneer er geen vertrouwen is. Het zou bedrijven iets kunnen opleveren wanneer de vraag naar privacy wordt vermindert.

En nu komen we terug bij de vraag waar ik mee begon: was ik naïef te denken dat ik geen gevaar liep door zoveel prijs te geven over mezelf? Recapitulerend kan ik zeggen dat dit wel het geval was. Iedereen over de hele wereld kon weten waar ik was (of misschien erger, waar ik niet was) en wat ik deed. Mijn naïeve vertrouwen is gelukkig niet geschonden en ik heb uiteindelijk nog best veel aan Twitter gehad door de mensen die mij ook in al hun naïviteit toestonden ze te volgen via Twitter. Zo gebeurde het eens dat ik via Twitter een fietspomp (vergezeld door glas limonade) in de buurt aangeboden kreeg nadat ik getwitterd had dat mijn band te zacht was om mee te kunnen fietsen!

Noten

- De ideeën van Kevin Kelly die in dit stuk gepresenteerd worden zijn afkomstig uit een aflevering van Tegenlicht, genaamd “De wereld na Wikileaks” die uitgezonden is op 24-01-2011, en uit hoofdstuk 9 van zijn boek *New Rules for the New Economy* (1998) dat (legaal) online is te lezen. Zie: <http://www.kk.org/newrules/contents.php>
- Kelly, *New Rules for the New Economy*, hoofdstuk 9.

Een godsdienstfilosofie van de verschroeide aarde

Er gebeurt veel in de wereld van de filosofie. Lezingen en boeken komen aan de lopende band voorbij. Daarom behandelen we in deze nieuwe rubriek van De Filosoof elke editie een actueel nieuwtje, deze keer is dat het boek *God in the Age of Science? A Critique of Religious Reason* van Herman Philipse.

Herman Philipse's wijsgerige methode is die van de verschroeide aarde: hij stort zich gedurende een aantal jaren met aanstekelijk, jongensachtig enthousiasme op een bepaald terrein van de wijsbegeerte, leest alles wat los en vast zit, doet een verbluffende feitenkennis op, en schrijft vervolgens een erudiete, vuistdikke studie waarin hij het object van zijn studie tot de grond toe afbrandt. Na afloop kijkt hij om, overziet met enig welbehagen de rokende puinhopen, en wendt zich met hetzelfde enthousiasme tot zijn volgende 'gunsteling', die zich van dan af in zijn volle aandacht mag verheugen. In 1998 kreeg Heidegger de volle laag en in 2012 is het Richard Swinburne (en aangezien deze volgens Philipse met kop en schouders boven alle andere godsdienstwijsgeren uitsteekt: de hele godsdienstwijsbegeerte met hem) die het moet ontgelden. Met een alles verzengende rationaliteit worden al Swinburnes argumentatieve bouwwerken in Philipse's Verlichtingsoven tot rokende restanten gereduceerd. Dat gaat als volgt: Philipse zet eerst de spelregels van zijn Val-van-je-geloof-of-ik-schiet atheïsme uiteen. Die komen de lezers van zijn populariserende schotschriften over het atheïsme (die werden gebundeld in een *Atheïstisch manifest*) bekend voor. Hij jaagt zijn lezers een 'beslisboom' in: ofwel 'God bestaat' is een feitelijke uitspraak, ofwel niet. Wie hier kiest voor 'niet-feitelijk,' wordt bij D.Z. Phillips in een boomhut geduwd en samen met hem wijsgerig geroosterd. De lezer doet er dus goed aan te klimmen naar de tak 'feitelijke uitspraak,' maar moet dan direct opnieuw kiezen: ofwel de gelovige heeft argumenten nodig voor haar claim dat God bestaat, of niet. Wie voor de laatste optie kiest, wordt bij Alvin Plantinga in een boomhut opgeborgen en daar wijsgerig gegrilld. Dan lijkt de optie 'wel argumenten' gunstiger, maar nu stelt Philipse de lezer opnieuw voor een keus: ofwel die argumenten zijn wetenschappelijk van aard, ofwel niet. Aangezien wetenschap onze beste manier van denken representeert, kan men — aldus nog steeds Philipse — niet tegen de wetenschappelijke manier van denken kiezen. Anderzijds worden wetenschappelijke theorieën door de vooruitgang in de wetenschap achterhaald. Wil de apologet niet door hetzelfde lot getroffen worden, dan kan hij niet voor

een zuiver wetenschappelijke methode kiezen, maar moet hij enige afstand tot de wetenschap bewaren. Dit nu is precies wat Richard Swinburne doet, en de verstandigste gelovigen gaan dus bij hem in de boomhut zitten. Op deze door Philipse tot laatste bastion van rationeel theïsme benoemde boomhut laat Philipse nu enkele honderden bladzijden lang al zijn argumentatief en retorisch vermogen los, net zolang tot de lezer aan de verzengende argumentatieve vuurgloed ten onder gaat en wenst dat hij zich reeds aan het begin van het boek aan Philipse's wijsgerige geweld had onttrokken door zich te bekeren tot Philipse's 'disjunctief sterk universeel atheïsme.' Disjunctief atheïsme: eigenlijk vindt Philipse dat de gelovige er niet in slaagt theïsme tot een betekenisvolle theorie te maken. Maar als je ter wille van het argument al toe zou geven dat theïsme betekenisvol is, dan blijkt vervolgens dat het onwaarschijnlijk is in het licht van onze wetenschappelijke achtergrondkennis (onlichamelijke geesten kunnen niet bestaan) en dat de argumenten tegen sterker zijn dan die voor. Ook Swinburnes poging om de rationaliteit van theïsme te beargumenteren in een cumulatief waarschijnlijkheidsargument naar Bayesiaanse snit faalt; het zwakste punt van Swinburne, zo was al door andere godsdienstfilosofen aangetoond en wordt hier nog eens bevestigd, is dat Bayesiaanse waarschijnlijkheidsberekeningen werken met een 'initiële waarschijnlijkheid' waarvoor in het geval van het bestaan van God geen hard getal te geven is.

"In liefde en oorlog is alles geoorloofd, lijkt Philipse te denken, en voor hem is filosofie altijd een beetje oorlog."

Elk getal is een gok, en welke gok men neemt hangt af van waar men staat. De getalsmatige precisie van Swinburnes berekeningen blijkt zo een schijn-precisie. Dat brengt Philipse tot sterk atheïsme (geen twijfel, maar afwijzen) en omdat zijn argumentatie *muta-*

Boektitel: *God in the Age of Science? A Critique of Religious Reason*
Auteur: Herman Philipse
Uitgeverij: Oxford: OUP, 2012
Aantal pagina's: 372
Prijs: 51,99

tis mutandis op elke religie van toepassing is ook tot universeel atheïsme: niet alleen theïsme is onhoudbaar, maar elke religie.

Heeft Philipse nu eens en voor altijd aangetoond dat God niet bestaat? Zal elke rationele gelovige die dit boek leest, atheïst worden? Heeft hij de beslissende slag toegebracht aan de godsdienstwijsbegeerte? Nee, nee en nog eens nee. Vanaf de eerst bladzijde van dit boek valt op, hoe Philipse steeds al vóór hij begrepen heeft waar het in een religieuze positie om gaat, het professorale vingertje opheft en de religieuze tegenstander op een foutje, liefst zelfs een blunder, betrapt. Wij zijn hier wel heel ver verwijderd van Robert Heegers principe van de 'Achtsame Auslegung': zoek zorgvuldig uit wat de sterkste versie van het betoog van je tegenstander is, alvorens je begint hem te weerleggen. In liefde en oorlog is alles geoorloofd, lijkt Philipse te denken, en voor hem is filosofie altijd een beetje oorlog.

"Als iemand schrijft wat Philipse wil horen, wordt onze Verlichtingsdenker plotsklaps opmerkelijk lichtgelovig. [...] Een religiewetenschapper denkt dan: dit boek heeft zelf wel iets religieus..."

Intussen is de vooringenomenheid waarmee Philipse zijn object te lijf gaat, vaak ronduit gênant. Ik geef één voorbeeld. Philipse gaat op zoek naar tegenstrijdigheden in de Bijbel. Op bladzijdes 5 en 6 betoogt hij, dat waar voor Paulus de mens niet kan worden gerechtvaardigd door het houden van de wet, dit voor Matteüs anders ligt. Hij legt immers in Matt. 5:20: Jezus de volgende woorden in de mond: "als jullie gerechtigheid niet groter is dan die van de schriftgeleerden en de farizeeën, zullen jullie zeker het koninkrijk van de hemel niet binnengaan." Hier, aldus Philipse, is wetsnaleving wel een voorwaarde voor rechtvaardiging. Bingo! Contradictie! Wie het

MARCEL SAROT is Hoogleraar Geschiedenis en Wijsbegeerte van Religiewetenschap en Theologie aan de Universiteit Utrecht en hoofd van het Departement Religiewetenschap en Theologie aldaar.

Evangelie van Matteüs een beetje kent, weet onmiddellijk dat Philipse's uitleg niet kan kloppen, al was het maar omdat elders in hetzelfde evangelie (12:1-8) Jezus zijn leerlingen toestaat, in strijd met de wet, aren te plukken op de sabbat. Het is dan ook helemaal niet duidelijk dat de gerechtigheid waarover Jezus het heeft in 5:20 gaat over wetsnaleving. Jezus is weliswaar niet gekomen om de wet af te schaffen, maar wel om deze te vervullen (5:17). Wat dat betekent, legt hij uit in vijf antithesen die de rest van hoofdstuk 5 in beslag nemen, die steeds de volgende vorm hebben: "Jullie hebben gehoord dat gezegd werd ... En ik zeg zelfs ..." Eén voorbeeld: "Jullie hebben gehoord dat gezegd werd: 'Pleeg geen overspel.' En ik zeg zelfs: iedereen die naar een vrouw kijkt en haar begeert, heeft in zijn hart al overspel met haar gepleegd." Die vijf antithesen maken duidelijk dat voor Jezus het belang van de wet niet zozeer ligt in het je houden aan de uiterlijke regeltjes, als wel in het leven naar de geest die daar volgens hem achter zit. Wég contradictie. Dan zwijg ik nog maar over het feit, dat zelfs als met 'gerechtigheid' in 5:20 wel wetsnaleving bedoeld zou zijn, niet duidelijk is dat Jezus in die wetsnaleving een *voldoende* voorwaarde ziet voor rechtvaardiging, evenmin als duidelijk is dat rechtvaardiging hetzelfde is als het koninkrijk ingaan. Het lastige is, dat om te laten zien hoe Philipse de fout ingaat, méér woorden nodig zijn dan Philipse nodig heeft om die fout te begaan. De verhouding van Jezus tot de wet is niet in honderd woorden helemaal uit te leggen. Gelukkig staan op de vele plaatsen waar Philipse dit soort fouten begaat, alle seinen op rood, te beginnen bij het feit dat hij geen serieuze wetenschappelijke literatuur heeft kunnen vinden om zijn visie te onderbouwen. In dit geval beroept hij zich op één populariserende publicatie: Bart D. Ehrman, *Jesus Interrupted: Revealing the Hidden Contradictions in the Bible (and Why We Don't Know about Them)* (NY, 2009)... Als iemand schrijft wat Philipse wil horen, wordt onze Verlichtingsdenker plotsklaps opmerkelijk lichtgelovig. Philipse's betoog is een zeldzame mengeling van eruditie en onbegrip, rationaliteit en vooroordeel, strijdlust en lichtgelovigheid. Een religiewetenschapper denkt dan: dit boek heeft zelf wel iets religieus...

De dementificatie van ons wereldbeeld

In deze nieuwe rubriek verkapt een docent ons waar hij of zij wakker van ligt. Er zijn immers vragen te over, daar weten wij - filosofen - alles van. Deze keer vertelt **Rob van Gerwen** ons wat voor hem de allerbelangrijkste vraag in de filosofie is.

Dementie is een verzameling van hersenafwijkingen met verschrikkelijke gevolgen voor personen. De-mentie betekent, in het Latijn, letterlijk ont-geesting (mens betekent geest). De grootste slachtoffers van dementie zijn de personen: de persoon die dement is verliest de draad van anderens, maar ook van de eigen, persoonlijkheid: de subjectiviteit blijft, maar verliest meer en meer (historische) inhoud. De persoon met wie de demente communiceert wordt ver-hier-en-nu-d en uitsluitend nog herkend als een *middel* om enige greep op de werkelijkheid te krijgen.¹ Niet meer als een doel dat om zichzelf willen gerespecteerd moet worden. Wat te denken van een cultuur die zich drukker maakt om het bewustzijn van dieren en die iedere privilegiëring van dat van mensen als antropocentrisch afdoet? Dat is mijn vraag: waar laten wij nu en in de nabije toekomst de (geest van de) persoon? Ons wereldbeeld wordt gedementificeerd. En de belangen zijn hoog. Autisten (ik doel hier—klinisch—op mensen met afwijkingen in het autistisch spectrum) hebben duidelijk belang bij dementificatie, omdat zij grote moeite hebben de geest in de ander waar te nemen. Zij hebben wel een subjectief perspectief op de werkelijkheid, dus subjectiviteit is de kwestie niet. Wat zij ontberen is een perceptuele toegang tot subjectiviteit. De dementificatie die mij interesseert betreft de ontwaarding van die perceptuele toegang tot subjectiviteit.

Dit is een windmolengevecht. Immers, wat kan, dat zal. De technici ontwikkelen mogelijkheden en achter de schermen worden die toegepast en verfijnd—een voortdurend proces. Als de eventuele morele stormen geluwd zijn, worden ze gemeld, als een voldongen feit. Als verdediging gewenst is, komt die steevast als het argument van een of andere ongeluk, en dat we toch blij moeten zijn dat we daar nu iets aan kunnen verhelpen, en vervolgens wordt de techniek voor iedereen beschikbaar gemaakt. Een greep uit de voorbeelden.

1. Een bepaalde benadering van de *extended-mind* hypothese, die van Clark en Chalmers, lijkt vooral het implanteren te willen legitimeren van chips die cognitieve lacunes kunnen opvangen. Die kant gaat het gegarandeerd op met onze dementificerende cultuur—maar kunnen we dat willen? Is een demente geholpen wanneer de chip in zijn hoofd hem straks 'vertelt' dat de persoon die hij voor zich heeft zijn dochter is?

2. In debatten over *enhancement* heeft Harris de post-humane mens verdedigd. "Language on holiday".

3. De toekomst van onze kranten: we hebben nu al software die—op basis van de getallen over de financiële wereld—artikelen 'schrijft'. Het is zo *vorige eeuw* om nog behoefte te hebben aan een menselijke *interface* wanneer er een snellere route bestaat om de feiten leuk te presenteren!

Op college grap ik wel eens over *Kant-generator Pro* (een programma dat in heus *Kant-jargon* schijnbaar diepzinnige maar onbegrijpelijke teksten uitspuwt). Binnenkort begrijpt niemand die grap nog. (Barthes verklaarde de auteur al dood.)

4. *Google Art* plaatst afbeeldingen van kunstwerken op internet waarmee we thuis achter het beeldscherm tot op de verfstreek kunnen inzoomen. Walter Benjamin zou dat prima vinden, die teloorvang van de aura. Maar wie eenmaal begrijpt dat met aura de subjectieve ervaring van het andere als andere bedoeld wordt, moet toch inzien dat we onze intermenselijke communicatie aan het ondergraven zijn. (Kunstwerken moet men in de belichaamde waarneming ervaren omdat men alleen zo oog in oog staat met de maker.)

5. Cosmetische chirurgie kan. En daarom zal ze. Ongeacht of men erdoor familie, vrienden en bekenden van zich vervreemdt; men maakt immers nieuwe? Toch?

6. Toen enkele jaren geleden de mogelijkheid om eicellen in te vriezen bekend werd, was meniggen verontwaardigd omdat vrouwen hun kinderwens zo, om puur instrumentele redenen, konden uitstellen totdat hun carrière goed en wel op poten staat. En nu heeft ons eigen UMC eenvoudig bekendgemaakt dat ze het invriezen van eicellen voortaan aanbieden. Punt.

7. Als mensen elkaar aankijken, vindt er contact plaats. Men kan anderen niet observeren. Maar tegenwoordig kan dat prima, zonder de ander te bruskeren. Een van de twee betrokkenen hoeft maar in een mobieltje te praten. Maar wie boeit dat? Dat we elkaar nu altijd en overal kunnen spreken, ook al communiceren we dan niet met de mensen om ons heen, is toch een groot goed? Ideeetje voor app-developers: een appje waardoor we met iemands 'gesampelde' kunnen spreken, ook nadat hij overleden is. Is dat niet geweldig?

Zullen we straks ongelooflijk blij zijn als we niet meer afhankelijk zijn van de (belichaamde) blik van de ander? Of eenzaam? Wanneer is een persoon? Waar haalt een mens zijn motivatie vandaan om het moreel goede te doen? Wat is de menselijke psychologie als we haar reduceren tot wat we in een fMRI-scan zien? Antropocentrisme, dat is ons probleem.

Noten en verwijzingen

1. De rigide aanwijzing van de eigenaam (waar Kripke het over had) wordt louter dat.

- Clark, Andy, and David J. Chalmers. 1998. The extended mind. *Analysis* 58 (1): 7–19.

- Harris, John. 2007. *Enhancing Evolution: The Ethical Case for Making Better People*.

Princeton: Princeton University Press.

- Kripke, Saul A. 1972. *Naming and Necessity*. Oxford: Basil Blackwell.

What is it like to be... a Lyonnaise?

Een kijkje nemen in de keuken van het filosofieonderwijs in het buitenland of buitengewone filosofie-excursies van Utrechtse filosofiestudenten, dat is wat we iedere editie zullen doen. Deze keer deelt **Inge de Graaf** haar bijzondere Franse ervaringen met ons.

Elk jaar, elke zomer was het weer een feest als we als echte Varagids-burgers onze Knaus-caravan vollaadden om een maand te gaan touren. Sint-Jacobsschelpen zoeken aan de imposante kust van Bordeaux, spelen in de brandende zon op hooibalen tot er putjes in je knieën ontstaan en de aftersun rijkelijk mag vloeien, een bepaald bekend drankje proeven in Cognac. Al vanaf kinds af aan was dit land een tweede thuis en het enige waarvoor mijn broer en ik nog naar huis wilden waren de vier splinternieuwe Donald Ducks (met helaas niet altijd even nieuwe verhalen) die na vier weken op onze deurmat lagen.

Een keer in de zoveel tijd, zegge elk half jaar, begint het te kriebelen in mijn buik en krijg ik de intense neiging te willen vluchten naar het verleden en naar dit prachtige land waar de wijn rijkelijk vloeit, waar de zonnebloemvelden je gedachten doen stralen. Natuurlijk kunnen deze 'la douce France' kriebels een ziekelijke vorm van 'romantisme' of een overdreven vorm van nostalgie zijn (of gewoon een hormonaal probleem). Maar dat weet je natuurlijk pas als je het probeert.

En daar zit je dan; accordeonmuziek links, een op z'n Frans tongend (oftewel elkaar bijna uitkleddend) stelletje rechts en recht voor me het besterde water van de azuurblauwe Rhône. Studiewerk op schoot want de mensen op de *Ecole Normale Supérieure* werken hard, heel hard. Dus ik probeer dat dan ook. Maar wel terwijl ik ondertussen mijn sproeten uit hun winterslaap laat

ontwaken door de zon. Mijn ogen sluitende, luisterend naar spelende kinderen en zwanen met lentekriebels.

Het is intrigerend dat clichés vaak zo waar zijn en geen toevoeging nodig hebben. "Naar het buitenland gaan is leerzaam." Ik kan zeggen dat het klopt. Het is mijns inziens een verrijking op ontelbaar verschillende manieren. Vast ook op manieren waar ik nu mij nu nog niet eens bewust van ben. Je leert je grenzen kennen om ze daarna misschien zelfs te kunnen verleggen, iets dat wat mij betreft voor iedereen aan te raden is. En waarom ook niet? Je veilige haven heeft immers ook risico's. Alleen al het leren van een andere taal doet je beseffen hoezeer taal op zichzelf een prachtige kunstvorm is, een kunst die met zo'n geweldig gemak iedere dag door iedereen in de praktijk kan worden toegepast. Het doet je beseffen hoezeer jij jouw taal bent, hoezeer jouw taal jou misschien wel maakt en heeft gemaakt. Het opent je ogen voor de kunst van een ander land, de kunst van het boetseren met woorden. Dat is toch prachtig?

En na drie maanden mezelf toch wel een beetje een Lyonnaise voelend, durf ik op dit moment met recht (en trots) te zeggen dat hetgeen dat zo fijn voelde en waar ik ook een beetje bang voor was geen overdreven romantisme was en is. Deze inmiddels dagelijkse kriebels zijn geen overdreven nostalgie en ook geen overdaad aan hormonen. Het 'er (vrij) willen zijn' is iets anders.

Het is *joie de vivre*.

Geen sofist, toch wat verdienen!

Kort verslag van mijn stageonderzoek bij de filosofische praktijk

De eeuwige vraag bij familiediners en bargesprekken: filosofie, wat ga je daar mee doen? ‘Carrière maken’ in de filosofie? Of inderdaad een existentiële crisis? (Oud-)studenten aan het woord over hun plannen en bezigheden na de studie. Deze keer **Inge Brekelmans** over haar ervaringen in de filosofische praktijk.

Wat is een filosofische praktijk? En vooral, waarom heb ik daar nog nooit iets over gehoord? Ik ben een filosofiestudente, maar verneem pas in mijn masterjaar dat er zoiets bestaat als een filosofische praktijk. Ik was gelijk nieuwsgierig. Wat is dat dan? Een filosofische praktijk is zoiets als een praktijk waar een filosoof zich aanbiedt om met cliënten in gesprek te gaan. Om vragen of problemen te bespreken op een filosofische manier? Hoe gaat dat dan? Of worden er theorieën van filosofen op een probleem losgelaten? Of is het een soort psychotherapie? Wat moet ik me er eigenlijk bij voorstellen? Zelfs na er meer over opgezocht te hebben, bleef het voor mij een vaag begrip. Ik wilde weten wat er precies in zo'n praktijk gebeurt. Wat er wordt besproken. Wat een filosoof voor iemand kan betekenen. Dit zou namelijk wel eens een beroep kunnen zijn dat uitstekend bij mij past. Met mijn filosofische scholing en achtergrond mensen helpen met problemen en vragen lijkt mij erg mooi en bevredigend om te doen. Zo ontstond het idee een stage te gaan zoeken bij een filosofische praktijk.

Een van de reacties op mijn sollicitatiebrief was de reactie van Harm van der Gaag. Harm heeft de wijsgerige praktijk Denk dieper in Utrecht.¹ In gesprek met Harm ontstond het idee voor een stageonderzoek en dat was dat ik als serieuze cliënt een aantal gesprekken zou hebben met Harm om erachter te komen wat er gebeurt in een filosofische praktijk, maar vooral om zijn werkwijze te analyseren. De ervaring die ik op zou doen als cliënt en later met de analyse van zijn werkwijze, zou mij een duidelijk inzicht geven in het fenomeen van de filosofische praktijk. En zo geschiedde. Ik heb in totaal acht gesprekken bij Harm gehad over een persoonlijk probleem dat mij dwars zat. Ik heb die gesprekken met Harm opgenomen en geanalyseerd en kon hieruit Harms werkwijze abstraheren. Harm noemt zijn werkwijze het bevragen van de vraag. Hij onderzoekt de vraag waar je mee komt en licht daar dingen uit. Hij vraagt je om een standpunt in te nemen of uit te leggen. Hij kijkt naar de aannames die al in de vraag zitten. Hij probeert duidelijk te krijgen hoe jij vindt dat het zit, maar betwijfelt dit vervolgens ook. Zo zet hij je aan tot nadenken over wat je altijd hebt gedacht. Deze dialoog brengt veel teweeg. Denkbeelden worden aangepast. Standpunten blijken ongegrond of een cirkelredenering. Hij legt je geen woorden in de mond, maar bevraagt de woorden die uit je mond komen. Hij

reikt geen oplossing of antwoord aan, maar stuurt aan op begrip van de vraag of kwestie. Het bevragen van de vraag brengt al genoeg teweeg. Hij helpt je duidelijkheid te krijgen over wat het is dat je vraagt. En in het begrijpen van de vraag schuilt vaak al gedeeltelijk een oplossing.

In mijn onderzoek heb ik ook gekeken naar andere filosofische praktijken. Ze verschillen in werkwijze, maar hebben allen hetzelfde doel: het helpen en bijstaan van de cliënt in zijn denkprocessen. Door samen met de cliënt in dialoog te gaan, worden problemen en vragen over het leven verhelderd. De filosoof is een gelijkwaardige gesprekspartner die de gedachten van de cliënt in beweging brengt. De filosoof filosofeert met de cliënt, waarna de cliënt zelfstandig verder kan. De verschillen in werkwijze zijn verrijkend. Ieder filosofisch consulent is anders en werkt anders, daardoor is er voor ieder mens met levensvragen of -problemen ook wel weer een praktijk die hem aanspreekt. Verschil is er en mag er zijn.

Ik ben heel blij met de inzichten die de gesprekken mij gebracht hebben, niet alleen in hoe een filosofische praktijk in zijn werk gaat, maar ook de persoonlijke inzichten die ik er als cliënt aan over heb gehouden. In mijn volledige stageverslag wil ik dan ook graag mijn ervaring delen opdat ook voor anderen duidelijker wordt wat een filosofische praktijk is.² Ik vind dat er meer aandacht binnen de opleiding Wijsbegeerte zou moeten komen voor deze mooie filosofische beroepsmogelijkheid. Als filosoof kan je echt wat voor mensen betekenen. De mens tot nieuwe inzichten brengen en zo wijzer maken is bij uitstek een taak voor de filosoof toch? Wie is er beter in het bijstaan van de medemens met diens levensvragen, dan de afgestudeerde filosoof? De filosoof die zijn diensten aanbiedt voor geld is weer terug! Dit keer echter geen sofist die om het even voor wie een retorische redevoering schrijft, maar een praktiserend filosoof die zijn geld verdient door het verrijken van het inzicht en zelfkennis bij de mens. Het zou Socrates' goedkeuring kunnen dragen. Geen sofist, toch wat verdienen!

Noten

1. <http://www.denkdieper.nl>
2. Ben je geïnteresseerd? Op verzoek kan ik mijn volledige stageverslag toesturen: i.brekelmans@students.uu.nl

Filosoferende kinderen

Filosoferen met kinderen is leuk, maar is het ook een goed idee? Waarom is wijsbegeerte geen vaste prik in het basisschool curriculum? **Iris Zwart** schreef haar bachelorscriptie over kinderfilosofie en licht graag een tipje van de sluier op.

Zelf dacht ik eigenlijk dat iedereen een groot voorstander is van filosoferen met kinderen. Wanneer ik mensen in het begin van mijn filosofische studie enthousiast vertelde over mijn ideale wereldbeeld waarin iedereen filosofielessen volgt - oud, gemiddeld, maar voornamelijk jong -, vonden vrijwel de meeste dit een uitzonderlijk goed idee. Filosofie zou zorgen voor een geweldige denkbasis waar vanuit de jeugdigen de (educatieve) wereld betreden. Uiteindelijk is denken toch waar het om draait binnen het onderwijs. Waarom bestaat mijn wereldbeeld nog niet, vroegen zij zich met mij af. Zouden niet alle kinderen moeten beginnen met filosoferen in plaats van rekenen en taal, opdat ze meteen leren dat er eigenlijk geen goede of foute antwoorden bestaan. Waarom leren we niet gewoon alleen filosofie? Overal en altijd? Waarom niet?!

Voldaan over wederom een geslaagd gesprek waarin ik de medemens overtuigde van mijn briljante ideeën, richtte ik me op een goede vriendin die aan het hele gesprek al weinig verrukt deelnam en pedagogiek studeert. Zij vond het helemaal geen goed idee. Sterker nog, zij vond het een ronduit slecht idee. Kinderen in een van hun kwetsbaarste periodes met zo veel onzekerheid opzadelen is bijna sadistisch. Jonge kinderen hebben behoefte aan regels, grenzen en vastigheid, iets wat filosofie hun absoluut niet kan geven. Overigens stond niet alleen pedagogiek niet aan mijn kant. Binnen filosofie, onder medestudenten, werd ook bezwaar gemaakt. Zowel het pedagogische argument als het argument dat filosoferen met kinderen geen echte filosofie is werden door hen aangehaald. Over het laatste durf ik op dit moment weinig te zeggen. Ik moet erkennen dat in die ideale wereld van mij inderdaad weinig kinderen de kritieken lezen en daarom laat ik de vraag wat dan wel en wat geen filosofie genoemd kan worden even rusten. Gezien er überhaupt maar weinig stonden te juichen, vroeg ik me af of het dan toch allemaal een slecht idee was.

Ik heb het een tijd links laten liggen, maar toen ik een onderwerp voor mijn bachelorscriptie moest verzinnen, kwam ik al snel terug op filosoferen met kinderen. Door mijn onderzoek heb ik geleerd dat er een hele beweging is ontstaan om kinderfilosofie te ontwikkelen, terwijl ik altijd heb gedacht dat er maar weinig mensen belang aan hebben gehecht. In de Verenigde Staten is in het begin van de twintigste eeuw al de waarde van filosoferen met kinderen onder de aandacht gebracht door zowel de prag-

matisten (John Dewey) als de *ordinary language*-filosofen. Rond 1970 kon dankzij Matthew Lipman en Gareth Matthews gesproken worden van het begrip 'kinderfilosofie'. Vooral Matthews wees mij tijdens het lezen op het in de praktijk zichtbare feit dat kinderen, hoewel door veel volwassenen wordt gemeend van niet, juist heel goed kunnen filosoferen en filosofisch sterke vragen kunnen stellen. Dit doen zij van nature de hele dag door, zo laat hij in veel voorbeelden uit persoonlijke ervaring zien:

“Als kinderen van nature goed kunnen filosoferen, zouden ze dat misschien ook geweldig kunnen.”

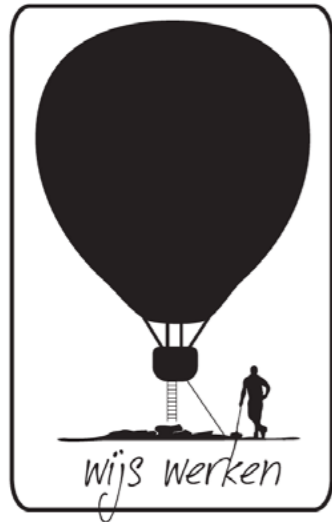
Jordan (five years), going to bed at eight one evening, asked, “If I go to bed at eight and get up at seven in the morning, how do I really know that the little hand of the clock had gone around only once? Do I have to stay up all night to watch it? If I look away even for a short time, maybe the small hand will go around twice.”

Filosofie zou deze vragen en twijfels stimuleren in plaats van ze een zeker en vast antwoord te geven. Als kinderen zelf al met dit soort van vragen komen, is het dan slecht voor ze om deze als volwassene serieus te nemen? Is het pedagogisch onverantwoord om er filosofisch op in te gaan? Ik kan me voorstellen dat jonge kinderen structuur en striktheid nodig hebben om zich te ontwikkelen, maar ik weet niet of het slecht is voor kinderen om bijvoorbeeld deze regels vanuit een twijfelende, kritische en filosofische blik te benaderen om vervolgens zelf de waarde ervan te beoordelen. Als kinderen van nature goed kunnen filosoferen, zouden ze dat misschien ook geweldig kunnen. We kunnen het in ieder geval proberen. En als het geen succes blijkt te zijn, dan filosofer ik wel met kinderen in hun vrije tijd. Gewoon omdat zowel zij als ik het heel leuk vinden.

Noten

1. Taal wordt misschien lastig.
2. Gareth Matthews, *Philosophy and the Young Child* (Cambridge/London: Harvard University Press, 1980), 2.

Thijs de Beus

Wijs werken met *Getting Things Done*

Iedereen heeft het druk. Studie, studievereniging, sporten, allicht een relatie, gezelligheid, werk, een verzameling sigarenbandjes - hoe kan een mens al deze bezigheden combineren? Begin met het lezen van Thijs de Beus' artikel over *Getting Things Done!*

“Dan maak je maar zin,” zei mijn moeder als ik van mijn juf huiswerk moest maken. Ik ging liever met mijn vrienden een hut bouwen in het Schollebos. Op de middelbare school kreeg ik meer huiswerk. Ik maakte dat op het laatste moment omdat ik onder druk meer gedaan kreeg. Op de universiteit kreeg ik minder huiswerk, maar ook minder structuur. Een deadline voor een paper was ver weg of morgen om negen uur ‘s ochtends. Ik begon ‘s avonds als een bezetene te typen tot het licht door mijn groene gordijnen scheen.

Ik heb veel te doen. In totaal heb ik nu 191 projecten, 144 in mijn professionele leven en 47 in mijn persoonlijk leven. Ik ben blij dat ik weet wat die projecten zijn en dat ik weet wat ik moet doen om die projecten af te maken. Lang wist ik niet goed wat ik moest doen. Als ik dat wel wist deed ik het op het laatste moment. Met Laura van Veenendaal, de vorige departementssecretaris van Wijsbegeerte, sprak ik begin 2010 over werkdruk. Zij raadde me een boek aan: *Getting Things Done*.

Getting Things Done, of GTD, is een systeem waardoor je beter gaat werken. Het is ontwikkeld door David Allen, een Amerikaanse coach en consultant. Je verzamelt alles dat je wilt doen en verwerkt dat op een systematische manier. Je zorgt ervoor dat je de opslag van informatie goed organiseert. En je zorgt ervoor dat je overzicht houdt. Op basis hiervan kun je kiezen wat je doet.

Het verzamelen van alles dat je wilt doen, of ooit wilt doen, is moeilijk. Het is eenvoudiger om de amorfe kluwen van losse eindjes en niet ingeloste beloften weg te drukken door bijvoorbeeld te veel tv te kijken. Op 23 januari 2011, een druilerige zondag, zat ik op mijn kantoor op de Uithof om voor het eerst alles te verzamelen.

Ik pakte een stapel lege kaartjes en legde dit voor me neer. Ik scheef iets dat me bezig hield op het eerste kaartje en ik legde dat in een brievenbak. Ik pakte het volgende kaartje, schreef daar iets op en legde dat ook in de brievenbak. En zo bleef ik drie uur doorgaan.

Ik was nu in het bezit van kaartjes met daarop de dingen die ik moest doen. Die moest ik gaan verwerken en organiseren. Verwerken betekende dat ik voor elk kaartje een *Workflow* moest doorlopen. *What is it? Reader maken. Is it actionable? Yes. What's the next action? Kopiëren boek Fauser. Will it take less than two minutes? No. Defer it. Next action (to do as soon as I can). Kopiëren boek Fauser. Volgende kaartje.*

Getting Things Done lijkt emotioneel. Maar tijdens het verzamelen confronteerde ik mezelf in een kort tijdsbestek met alles wat er in mijn leven speelde. Als Boeddha onder de bodhiboom zat ik op mijn kantoor te stoeien met mijn demonen. Ik voelde me lichter nadat ik mijn brievenbak had gevuld met de kaartjes.

Na het verwerken kwam het organiseren. Ik moest de uitkomsten van de *Workflow* op kunnen opvangen in mijn agenda, in lijsten, in fysieke mappen en ordners, en in digitale mappen.

Het wegnemen van weerstanden is een belangrijk onderdeel van GTD. De kleinste dingen kunnen weerstand oproepen en dit betekent dat je heel precies moet zijn. Binnen de hele faculteit worden zogenaamde hangmappen gebruikt. Deze zijn irritant omdat het lang duurt voordat je iets op het label hebt geschreven en omdat je een hangmap niet makkelijk mee kan nemen. En omdat ze lelijk zijn. Dus heb ik mooie blauwe mappen besteld en een labelwriter. Hierdoor is voor mij de weerstand weg

om iets op te slaan en dat maakt een groot verschil.

Bij de organisatie hoorde ook het noteren van dingen die ik nog wilde doen. Alles dat korter duurt dan 2 minuten doe je direct, de rest schrijf je op, en dat zijn binnen GTD projecten. Voorbeelden zijn: reader maken, guitar wolf db's, excursie Leuven. Mijn agenda mocht ik uitsluitend gebruiken om afspraken of deadlines in op te schrijven. De rest kwam op aparte lijsten.

Ik koos ervoor om Word te gebruiken om de lijsten te maken. Ik scheidde projecten voor mijn werk van projecten voor mijn privéleven. Ook deelde ik projecten in op waar of hoe ik ze moest doen: op kantoor, thuis, boodschap, bellen, buiten. Per project moest ik bedenken wat de volgende actie was. Dit moest zo concreet mogelijk. Bij project 'Reader maken' schreef ik bijvoorbeeld onder volgende actie 'Kopiëren boek Fauser' op.

De eerste keer dat ik merkte dat ik door GTD veranderde was toen ik plotseling een locatie moest regelen voor een borrel na het symposium van het Humanities College. Ik kreeg een mailtje van de studenten die dit gingen organiseren dat de hal van Drift 21 toch niet gebruikt mocht worden. Na wat plannen had ik al snel een alternatief bedacht: eten en drinken in café Hofman. Ik was blij dat het gelukt was om dit te regelen. Eén van de dingen die ik geleerd heb van GTD is dat er niet zoiets is als een onbelangrijk project. Als je eenmaal met jezelf hebt afgesproken dat je een project hebt dan is dat even belangrijk als alle andere projecten.

Het overzicht over mijn projecten raakte ik een paar maanden later kwijt. Ik moest voor mijn gevoel teveel

doen. Later kwam ik er achter dat dit kwam doordat ik over projecten twijfelde of ik er verantwoordelijk voor was. Een andere oorzaak was dat ik al mijn lijsten in Word had staan. Dat bleek niet flexibel genoeg om snel veranderingen op te schrijven.

Begin juni ging ik op vakantie naar Spanje met mijn vriendin en haar familie en daar probeerde ik mijn onafgemaakte werk te vergeten. Toen we weer in Nederland waren plakte ik nog een dag aan mijn vakantie vast. En nog één. Ik kwam thuis van een fietstocht naar Woerden toen kandidaten voor het Descartes College voor een dichte deur stonden van de Sweelinckzaal.

Ik ging weer naar mijn werk en ik verbeterde mijn werksysteem. Ik maakte mijn lijsten in Excel en dat werkte veel beter en sneller. Ik dacht beter na over mijn digitale en fysieke mappen en ordners en ik ruimde alles systematisch op. En ik legde me er op toe om elke week de *Weekly Review* te doen. Hierdoor kun je, zoals David Allen zegt, opstijgen van het alledaagse werk om weer overzicht krijgen. Je bepaalt van elk project de zin. En je krijgt zin in nieuwe projecten, omdat je er ruimte voor maakt. Het laatste onderdeel van de *Weekly Review* is: *Be Creative and Courageous. Are there any new, wonderful, harebrained, creative, thought-provoking, risk-taking ideas you can add to your system?*

Noten

1. David Allen, *Getting Things Done. The Art of Stress-Free Productivity* (New York: Penguin, 2001), 187.

Getting Things Done leg ik graag aan anderen uit. Daarom start ik een bedrijf, Wijs Werken. Om ervaring op te doen heb ik onder andere ons departementshoofd, Bert van den Brink, gecoached. Voor zes studenten geef ik kosteloos een groepstraining! Stuur als je mee wilt doen een bericht naar info@wijswerken.nl.

NIEUWS

Tekst Clint Verdonschot

OG-update

Er valt niet zo heel veel te melden vanuit de OG deze maand. Vanuit het departement heb ik de volgende wens meegekregen: Mocht je je ingeschreven hebben voor een bepaalde cursus, maar tot inkeer bent gekomen (je bent van plan, om wat voor reden dan ook, de cursus toch niet te volgen), schrijf je dan uit tijdens de wijzigingsdagen! Het boeken van zalen met de juiste capaciteit wordt zeer bemoeilijkt door het maken van een adequate inschatting van het percentage van ingeschreven studenten dat een cursus daadwerkelijk volgt. Daarnaast wordt de capaciteit van een cursus van tevoren vastgesteld en is het vervelend voor andere studenten als een cursus vol is, maar toch niet vol.

Een woordje over de beoogde reorganisatie van de

faculteit Geesteswetenschappen: De reorganisatie van de studies in bepaalde domeinen zal ook inhouden dat studenten binnen een bepaald domein minstens 30 EC buiten dat domein halen. De hoop voor studenten, die het liefst hun hele bachelor opvullen met filosofische cursussen, is dat academische context cursussen (die de verbreding van de student beogen, maar bij Wijsbegeerte zijn ondergebracht) nog steeds zullen tellen voor deze 30 EC.

Tenslotte wil ik graag kenbaar maken dat ik, per volgend schooljaar, de overleggroep ga verlaten. Mijn opvolgster zal Francien Ottenheim worden, de huidige voorzitter van de FUF en op dit moment in het tweede jaar van haar bachelor Wijsbegeerte.

FUF-update

Op het moment van schrijven ben ik net klaar met inpakken en staat mijn backpack vol schone kleren klaar zodat ik morgen samen met dertig andere FUF'ers op het vliegtuig kan stappen naar Wenen. We zijn weer een periode verder sinds ik vorige keer met nog een lichte MidYearsUitje-kater schreef over alles wat jullie konden verwachten van de FUF in de tweede helft van dit academisch jaar. Ik zal jullie dit keer vertellen wat er allemaal gebeurd is de afgelopen tijd.

Laten we beginnen bij het begin van de derde periode: De eerste activiteit na het MidYearsUitje was het studentenforum van Leon Geerdink die in het forum over de zuivere aanschouwingsvorm van ruimte en de ontwikkeling van de non-euclidische meetkunde de aanwezigen binnen een uur uit de illusie hielp dat het mogelijk is om een vierkant te construeren.

Een daarop volgende, zeer belangrijke activiteit was de halfjaarlijkse ALV. Na een half jaar aan het roer van de FUF gestaan te hebben, werd het tijd om te kijken of alle leden het nog steeds eens waren met de koers die wij bevoeren. De ALV begon (na de gebruikelijke formaliteiten) met de mededeling dat Jasmijn Wienk en Benjamin van de Velde de Raad van Advies (Ja, de FUF heeft die) zouden verlaten. Henk van Gils neemt de positie van Jasmijn als voorzitter in en Chris Stapper en Jan Willem Damkot zijn de nieuwe leden van de Raad van Advies. Verder tijdens de ALV besloten dat het tijd werd dat de kluscommissie ook zijn eigen witboek zou krijgen, de contributie verhoogt is naar €14,50, dat het bier bij ALV's van een A-merk en koud moet zijn en dat de koelkast naast het hok consequenter bijgevuld moest worden. Mocht je precies willen weten wat er allemaal besproken is dan kan je de notulen lezen die binnenkort online zullen verschijnen.

Een wat luchtigere activiteit (want op een ALV wordt nauwelijks gelachen) was het open podium dat dit jaar

in het teken stond van de grote docentenveiling. Onder leiding van veilingmeester Ernst-Otto Onnasch werden docenten als Paul Ziche en Maarten van Houte geveild onder de aanwezigen. De hoogste bidder mocht aan een rad draaien dat bepaalde wat je met die docent ging doen. Zo is er nu iemand die bellen gaat blazen boven op de domtoren samen met Maarten van Houte en krijgt iemand een introductie in de whisky verzameling van Marcus Düwell. Een ander hoogtepunt van het open podium was het stukje dat aangekondigd werd door Master of Ceremonies Marcus Düwell als 'bio-ethiek cabaret'. Jan Vorstenbosch voerde een nummer op waarbij de levensloop van een meisje op uiterst humoristische wijze werd beschreven. Vorstenbosch bezong hoe zij tijdens haar leven in aanraking kwam met allemaal onderwerpen die ter discussie staan in de bio-ethiek.

Andere noemenswaardige activiteiten zijn: Het gala samen met CKI, waarbij iedereen in zijn netste kleren goed los ging; het trefballen, georganiseerd door de sportcommissie; de meidenfilmdag die je van een afstand kon ruiken door de geur van vers aangebrachte nagellak; het docentenforum van Sebastian Lutz over *artificial language philosophy*; en natuurlijk de maandelijkse borrels in de Mick.

Verder wil ik jullie er nog even op attenderen dat we van het gebouwbeheer weer op het dak achter het FUF-hok mogen. Je bent dus altijd welkom om na college nog even van de zon te genieten onder het genot van een biertje op het FUF-dakterras. Het is ook alweer de tijd van het jaar dat er nagedacht gaat worden over een nieuw bestuur. Mocht je dit wat lijken, hou je mail dan in de gaten voor de inschrijvingen en informatiebijeenkomst daarvan. Ik ga nog even checken of ik alles heb om morgen op reis te gaan. De volgende keer hoop ik jullie te kunnen voorzien van vele mooie verhalen!

NIEUWS

Tekst Thijs de Beus

Update van de Faculteitsraad: Groen, oranje, rood

Het faculteitsbestuur zei op 23 maart tegen ons dat het college van bestuur "groen licht geeft voor een nieuw onderwijsmodel." Ik zie het faculteitsbestuur voor het verkeerslicht staan met een loeiende motor om weg te scheuren. Iets verderop komen ze dan ons verkeerslicht tegen dat meestal op oranje staat. En in het licht daarvan, zo heb ik steeds het gevoel, schakelt het bestuur liever door dan dat het afremt.

In de toekomst, vanaf academisch jaar 2013-14, worden cursussen samengevoegd tot pakketten. Een pakket

wordt een reeks van vier samenhangende cursussen. Ik voorspel dat over drie of vier jaar pakketten hetzelfde als de huidige cursussen zijn, alleen dan langer en met meer toetsmomenten. Het doel van de cursuspakketten is om de studentstromen te kunnen controleren. Als je bijvoorbeeld al weet dat er voor vier cursussen zich 50 studenten inschrijven, wordt het makkelijker om te bepalen hoeveel personeel er ingezet moet worden, en ook weet je sneller welke zalen er geroosterd moeten worden. Ook zal de uitval per cursus lager worden

NIEUWS

Tekst Thijs de Beus

doordat je een student een cursus nodig heeft voor een volgende cursus. Het wordt schadelijker om een cursus niet te halen. Ik hoop natuurlijk dat de pakketten gaan zorgen voor goed onderwijs. Maar ik zie dat nog niet goed voor me. De vrijheid en keuze worden minder. En het wordt bij de onderwijsprogrammering mogelijk om slechte cursussen in een pakket onder te brengen bij goede cursussen.

Een ander onderwerp. Rode cijfers. De faculteit, onder verantwoording van het bestuur, heeft de afgelopen jaren het geld niet goed beheerd. Bij een hoop onderzoeksprojecten was het de bedoeling dat de faculteit jaarlijks geld bijlegde. Voor een project van 200.000 euro per jaar kwam er bijvoorbeeld 100.000 euro per jaar binnen van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (de NWO). De andere 100.000 moest door de faculteit bijgelegd worden, de zogenaamde *matching*. Dit is een aantal jaren niet gedaan en dus moest er in één keer een hele hoop geld bij worden gelegd. Uit de toelichting bij de jaarrekening

COLUMN

Tekst Spartacus

Deprivatie

Mijn kamer omspant een bescheiden oppervlakte van twaalf vierkante meter die verlicht wordt door een oude spaarlamp die een gelige gloed werpt over de meubels. Direct naast de deur staat een hoogslaper, éénpersoons: het meest eenzame bed dat je ooit zal aantreffen. Het eerste wat men normaliter opmerkt is de rotzooi, zowel op het bureau onder mijn bed als door de gehele kamer. Boeken, papieren, kabels, maar niet zelden ook een lege fles of twee bezaaien het bureau. Stof, gebroken glas en papier, verscheurd en versneden totdat het niets anders is dan pulp, geven afwisseling aan het verkleurde blauw van de vloerbedekking. Kleren bekleden de vloer en geven een tweede stem aan de symfonie van mijn rotzooi, een haast tastbare bas die de anderszins kleinzinnige frutsels enigszins overstemt. Doorgaans hopen de kleren zich op op een oude stoel, die inmiddels eigenlijk geen andere functie meer heeft, behalve wanneer ik gasten ontvang. Bij de ontvangst belanden dan de broeken, truien en T-shirts alsnog op de vloer, om een ongemakkelijke doch degelijke zetel aan te kunnen bieden aan de indringer. De stoel zelf is oud, de poten zijn iets te kort, de stof is al even verkleurd als de vloerbedekking en krakend is het geluid dat luidt zodra men ook maar aanstalten maakt tot verzitten. Misschien is het toch de spaarlamp die de kleuren van de vloer, de stoel en alles vervormt, maar ik sta er niet lang bij stil: ik ben nooit lang op mijn kamer, ook vandaag niet.

Normaal staat deze stoel in het midden van de kamer. Voor de gelegenheid, echter, heb ik de stoel in een hoek naast het raam gezet, zodat hij niet in de weg staat. Het raam wordt bedekt met meerdere gordijnen. Meer-

van 2011 (te vinden bij de stukken van de vergadering van 23 maart) een citaat: "Verliezen op 2e geldstroomprojecten [afgesloten projecten en getroffen voorzieningen]: 2,5-miljoen."

Het bestuur heeft toegezegd dat dit soort problemen niet meer voor zullen komen doordat de methode van financiering door middel van *matching* niet meer bestaat. Dat is natuurlijk goed om te horen. Ook is het goed dat het bestuur open is over wat er in het verleden is gebeurd. De raad kan niets anders doen dan afwachten en vertrouwen hebben in het bestuur. Dit wordt echter niet gewekt door de wijze van rapporteren. Het rapport over 2011 zag er wat betreft opmaak niet goed uit, sommige delen waren daadwerkelijk onleesbaar. Ook heeft de financiële commissie van de raad heel goed moeten lezen om alle cijfers aan elkaar te verbinden.

Er is door de raad gevraagd om betere informatie. Het wordt anders lastig om het bestuur te controleren. Misschien moeten we een flitspaal neerzetten.

dere lagen heb ik moeten aanbrengen voor het raam, in de eerste plaats om het zonlicht buiten te sluiten dat mij zou wekken op onwelkome tijdstippen. In de tweede plaats geeft deze laag op laag van stoffige stof een gevoel van verborgenheid, geborgenheid en anonimiteit als schild tegen de ogen van de buitenwereld; ze versterken de vierde muur waardoorheen anders het publiek zou lachen om mijn kostelijke eigenaardigheden. Privacy wil ik, altijd maar zeker vandaag. Privacy, niet als eigendom maar als *zonder zijn*.

Mijn boekenkast is alsnog mijn meest kostbare meubel; vier planken gevuld met literatuur, filosofie en dergelijke. Maar de vijfde en bovenste plank bewaar ik voor de vele papierhandel, cursusschema's, gemeentelijke berichten, oude verjaardagskaarten: de rotzooi die ik nooit meer nodig zal hebben. Toch wil ik ze bewaren, ik maak mezelf wijs dat ik ze misschien ooit nog nodig zal hebben, maar ik weet dat ik ze veeleer zie als iets waarmee ik mijn bestaan een objectief bewijs geef, een testament.

Een oude TV staat in de tegenovergestelde hoek van de boekenkast. Ik heb 'm tweedehands gekregen, het is een oud beestje van een zo goed als onbekend merk. Vroeger ontving ik er nog wat op: Harmen Siezen, Sven Kockelmann. Tegenwoordig, echter, is mijn TV niet meer zo goed afgesteld zodat, in plaats van Netwerk, sneeuw een koud licht schijnt door mijn kamer dat contrasteert met dat van de spaarlamp: sneeuw in april.

En sinds kort hangt er in het midden van mijn kamer aan het asbestplafond een touw, dat sterk genoeg is om mij te dragen.

Verkeerde vrienden

Afgelopen maand sleurde Eli de Smet, commissaris extern van de FUF, de eerste prijs van de AVRO Opium Verhalenwedstrijd binnen. Eenentwintighonderd concurrenten liet hij ver achter zich. Het spreekt voor zich dat *De Filosoof* dit stuk met jou wil delen.

“Kan ik er wat aan doen,” zegt hij. “Jaaaa!” schreeuw ik. “Zeker wel, wie anders?” Hij kijkt me aan met wijde ogen, nat van tranen. Zijn wenkbrauwen naar elkaar toe, lippen uitgerekt naar achter en de mondhoeken verzand in een lichte daling. Hij slikt, wachtend op executie.

Ik zit op het houten bankje van de kleedkamer, hij staat. Diezelfde kleedkamer waar we jarenlang ons omkleedden voor de wedstrijd. Waar we aangemoedigd en afgebrand werden door onze trainer. Waar de douches nooit warm genoeg waren maar wel altijd verfrissend. Het zal nooit meer hetzelfde zijn. “Zoiets doe je me toch niet aan?” vraag ik, handen in mijn haar, mijn blikveld bestaat alleen uit tegels. “Zoiets doe je, je beste vriend toch niet aan!”

Hij zegt niks, alleen de snikken van een volwassen man klinken door de lege kleedkamer. Zelfs de klok waar de trainer zich altijd aan stoorde, vanwege zijn harde getik, durft het huilen niet te onderbreken.

“En je vrouw, heb je wel aan je vrouw gedacht?” zeg ik terwijl ik mijn hoofd optil.

“Ja,” zegt hij, nauwelijks verstaanbaar door de handen voor zijn ogen.

“En je kinderen.”

“Ja,” zegt hij nogmaals, zijn stem wat hoger, schrill van wanhoop.

“Zeg dan dat je een grapje maakt,” probeer ik nog.

We weten beiden dat het geen grapje is.

“Godverdomme!” schreeuw ik.

“Had ‘k ‘t an nie...” zegt hij binnensmonds.

Ik onderbreek hem in zijn gemompel. “Wat?!”

“Had ik het dan niet moeten zeggen?” vraagt hij, iets luider dit keer.

“Nee. Nee, dat had niets uitgemaakt,” zeg ik. “Dat had niets veranderd, dat weet jij ook.”

“Ja?” vraagt hij met onnodige twijfel.

“Ja,” antwoord ik, mijn ademhaling diep en onrustig. Jezus sta me bij.

Het was een mooie wedstrijd vandaag. 2-1 tegen de eerste van onze poule, absoluut niet slecht.

Geen rooie kaarten, slechts een gele voor de tegenstander.

Hij heeft zelfs nog gescoord en wij hebben nog gejuicht. Maar dit alles is zojuist tenietgedaan door zijn eigen toedoen.

“Je weet wat je moet doen,” zeg ik, terwijl ik hem aankijk. Hij weet wat ik bedoel. Bij ons weten we allemaal wat ik bedoel. Zo gaan die dingen. Hij schuifelt naar de deur. “Morgen is het klaar,” zegt hij met inmiddels zijn hand op de klink, hopen op een weerwoord van mij. Hij wacht een minuut, maar het weerwoord komt niet.

Helder licht verschijnt nu hij eindelijk de deur opent, hij loopt erdoor naar buiten en de schemer vult de kamer weer.

“Ik zal een goed woordje voor je doen,” zeg ik tegen de lege kleedkamer, “homo.”

Een overzicht van filosofische activiteiten

18 april t/m 19 mei – Theatervoorstelling *De bezetenen* van de Franse filosoof Albert Camus

Derlon Theater, Plein 1992-15, Maastricht.

De bezetenen (1953) is Albert Camus' toneelbewerking van Dostojewski's roman *Demonen*, een raak portret van de ondergang van het geweten van een groep jonge revolutionairen. Regisseur Arie de Mol pakt het stuk 60 jaar later weer op, overtuigd van zijn actualiteit en zeggingskracht in het Nederland van nu.

6 en 13 mei – Theatervoorstelling *Huis Clos* van J.P. Sartre (In Nederlandse vertaling van C.N. Lijzen)

Polantheater, Polanenstraat 174, Amsterdam.

Huis Clos is een eenakter van J.P. Sartre, voor het eerst opgevoerd in Théâtre du Vieux-Colombier in mei 1944. Het stuk toont de totale wreedheid van de hel, die gevoeld kan worden in de meest welgestelde huiskamers en in het gezelschap van personen die heel fatsoenlijk lijken.

2 april t/m 13 mei – Wittgenstein: “God has arrived; I met him on the 5.15 train”

SCHUNCK*bibliotheek Heerlen, Bongerd 18, Heerlen.

Tentoonstelling van boeken en unica over de Oostenrijkse filosoof Ludwig Wittgenstein. De tentoonstelling illustreert zijn fascinerende levenswandel met objecten afkomstig uit de privébibliotheek van verzamelaar Wim van der Beek, eigenaar van één van de grootste Wittgenstein-collecties ter wereld.

8 mei – Grandeur en misère van de emancipatie. Lezing door Gerrit Komrij

Collegezalencomplex Radboud Universiteit, Mercatorpad 1, Nijmegen.

Er lijken steeds meer stemmen op te komen tegen de verregaande ontwikkelingen in de emancipatie van voorheen achtergestelde groepen. In zijn virtuoos en kleurrijk proza spreekt Komrij over de grandeur en de misère van de emancipatie. Gerrit Komrij (1944) is dichter, schrijver, vertaler, criticus, polemist, bloemlezer en toneelschrijver.

31 mei – Creating capabilities. Lezing door Martha Nussbaum

International school of Amsterdam, sportlaan 45, Amstelveen.

Martha Nussbaum is één van de meest prominente Amerikaanse filosofen en auteur van meer dan een dozijn boeken. Daarbij doceert ze aan de Universiteit van Chicago. Ze geeft deze lezing naar aanleiding van het uitkomen van haar nieuwe boek over het creëren van mogelijkheden.

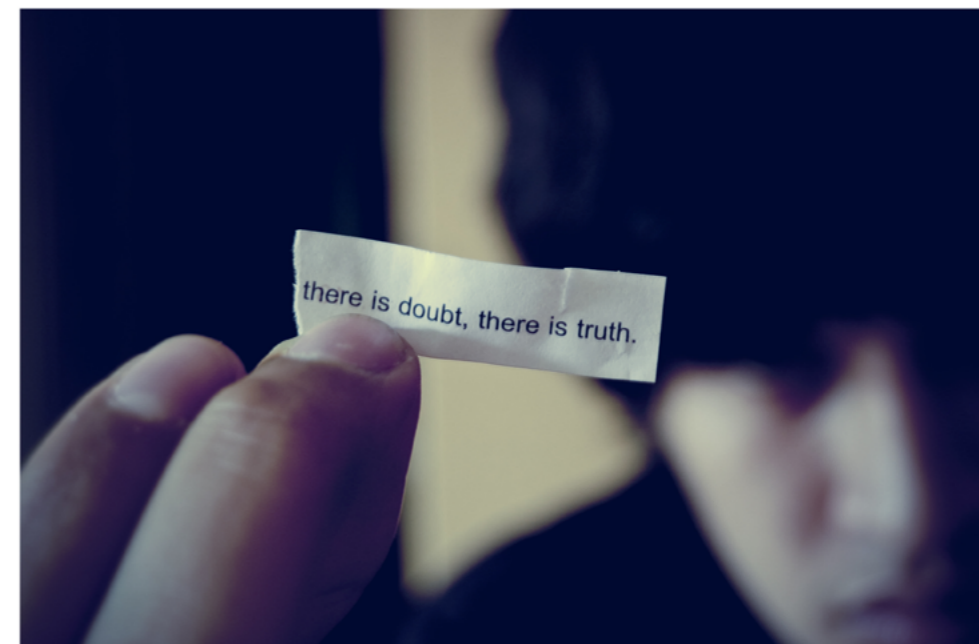
1 juni – Rousseau en de opvoeding. Lezing door Michael Zuckerman

Senaatszaal Academiegebouw, Domplein 29, Utrecht.

Wat zou Rousseau vinden van het huidige onderwijs dat iedereen in dezelfde mal wil passen, in plaats van talenten te stimuleren zoals logisch denken, het bieden van een luisterend oor, schilderen of muziek maken?

VOLGENDE EDITIE

Thema: Scepticisme

autumn meets winter
PHOTOGRAPHY

De Filosoof

Fouten in de waarneming in een donkere Chinese kamer.
Er ontsnapt iets uit mijn ervaring, het kan echt veel aangenameer.

Sensorisch en cognitief prikkelend.
Toch niet beide kanten afwisselend.

Ik maak mijn opwachting voor het Chinese volk.
De twijfel zelfde, trillend met in mijn hand een vlijmscherpe dolk.

Mijn hart doorboord, een ijzige gil.
Een ervaring van pijn, dat is wat ik wil.

Toch is dit niet wat echt geschiedt, wat houdt mij voor de horde?
Een sterke wil, iets niet te vatten, een volutie van hogere orde?

Ware dialectiek, met een vleugje mystiek.
Materie en schaduw is wat ons leert, over een verheven wereld die ons transcendeert.

Doch reikt dit niet naar een vaste identiteit.
Alle reductionistische verklaringen ten spijt.

Niet slechts op zoek naar waarheid, en eeuwige rijm.
Hoe is het om een dichter te zijn?

Dichter: Jelle Bauer

God = still!!!

sche : Heavy Metal

I listened to Schönberg
before it was cool.

Adorno : Hipster

All is nature, dude.
Care for a hug?

Spinoza : Hippie

Why doesn't she love me?
I'm so lonely...

Kierkegaard : Emo

Striptekenaar: Martijn Engels